

N Á R O D O P I S N Á

revue

1/96

revue
revue
revue
revue

NÁRODOPISNÁ REVUE 1/96, ročník VI. - 1996

VYDÁVA Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová,
Jan Krist, Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Daniela Stavělová, Miroslav Válka

Šéfredaktor. PhDr. Jan Krist

Tajemnice redakce a sazba: Anna Matyášová

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

ISSN 0862-8351

N Á R O D O P I S N Á
revue ¹/96

OBSAH

Články a studie

Hanácké Slovácko a hanáčtí Slováci (<i>Richard Jeřábek</i>)	3
Osobnosti hanáckého Slovácka v průběhu století (<i>Martina Pavlicová</i>)	8
Alšovy kresby kroje hanáckých Slováků (<i>Alena Jeřábková</i>)	12
K písni hanáckých Slováků (<i>Jan Trojan</i>)	16
Marie Damborská a lidové pověsti v jejím literárním díle (<i>Jitka Matuszková</i>)	18
Vlastivědný pracovník Jakub Vrbas (<i>Hana Dvořáková</i>)	20
K výzkumu videňských Čechů (<i>Marta Toncrová</i>)	23

Festivaly

38. folklórní slávnosti Myjava '95 (<i>Michal Škopík</i>)	27
Jičín - město pohádky (<i>Michal Škopík</i>)	28

Semináře

Setkání folkloristů v Bratislavě (<i>Marta Toncrová</i>)	29
--	----

Výstavy

Výstavy lidové architektury a interiéru v muzeích v Čechách v roce 1995 (<i>Lubomír Procházka</i>)	29
Výstava o pivu. Historie pivovarnictví, zejména pak na Moravě (<i>Miroslav Válka</i>)	31
Výstava památníků v Lobkovickém paláci (<i>Ludmila Sochorová</i>)	32
Chvála muzejního sběratelství (<i>Jiřina Veselská</i>)	33
En ten tiky, dva špalíky v Lobkovickém paláci (<i>Irena Štěpánová</i>)	34

Recenze

Ján Botík: Slováci v Bulharsku (<i>Alexandra Navrátilová</i>)	35
"Ich špreche dojč, abr klajn" (<i>Richard Jeřábek</i>)	36
Hranice života - ne lásky (<i>Jan Krist</i>)	36
Jaromír Hořec: Podkarpatská Rus - země neznámá (<i>Michal Škopík</i>)	37
Kněždub. O historii a současnosti obce (<i>Jan Krist</i>)	38
Múzeá v prírode na Slovensku (<i>Jan Krist</i>)	38
E. Gajek -1. Götz: "Studentenfutter" (<i>Lucie Uhlíková</i>)	39
I. Hlaváček - J. Kašpar - R. Nový: Vademecum pomocných věd historických (<i>Michal Škopík</i>)	39
Funkce daru v obřadu (<i>R. J.</i>)	40
Menschen mit Rindern (<i>Helena Beránková - Jarmila Pechová</i>)	41

Živá tradice

A po zimě jaro ... (<i>Josef Holcman</i>)	42
---	----

Errata 10

O voze a koze (<i>Richard Jeřábek</i>)	44
Seznam knih a časopisů z mezinárodní výměny publikací	
Ústavu lidové kultury ve Strážnici za rok 1995 (<i>Věra Zezulová</i>)	45
Resumé	48

Pokoušíme-li se vymezit národopisný celek označovaný za hanácké Slovácko a určit totožnost jeho obyvatel považovaných za hanácké Slováky, jsme si dobře vědomi toho, že se vydáváme na cestu po tenkém ledě. Zatímco o některých jiných moravských etnografických oblastech a jejich osídlení můžeme s menší či větší jistotou usoudit, zda je národopisné, popřípadě dialektologické bádání správně klasifikováno, v případě hanáckého Slovácka a hanáckých Slováků v nás budou hlodat pochybnosti i po pouhém vyslovení neurčitých domněnek.

Jsmo totiž odkázáni na nepříliš vysoký počet věrohodných pramenů a na dosti neurčité, namnoze protichůdné zprávy v odborné a vlastivědné literatuře. Charakteristiky hlavních a relativně stabilizovaných etnografických regionů s tímto koutem Moravy příliš nepočítají a pokud mu vůbec věnují pozornost, pak jen okrajovou.

Časné a poměrně soustavně bylo hanácké Slovácko v rámci Moravy prozkoumáno ze zřetele jazykovědného. Alois Vojtěch Šembera přihlížel ve své základní práci o nářečích z roku 1864 též k dobovému pojmenovávání obyvatel jednotlivých oblastí a okrsků. Na území, jemuž věnujeme pozornost v tomto příspěvku, zaznamenal pro lid na východ od Brna jméno Doláci, jmenovitě pro "Slavkovany" a "Bučovské", pro obyvatelstvo Ždánicka a Koryčanska jméno Slováci a na Pavlovicku prý se Slovákům říkalo Hanáci.¹⁾ Ještě zřetelněji tuto situaci popisuje o dvacet let později František Bartoš: pro sousední Slováky na Moravském Slovensku žili kolem Kyjova a Klobouk Hanáci, kteří byli v očích "pravých" Hanáků zase Slováky. Bartoš je jako nositele dolského nářečí, rozšířeného od pravobřeží Moravy až po Kyjovsko a Kloboucko, popřípadě i Bučovicko a Slavkovsko, označoval v souladu s obecným lidovým cítěním za Doláky.²⁾ Jazykovou podvojnost hanáckého Slovácka vyjádřil kartograficky snad až příliš lineárně František

Trávníček: jihovýchodní část spadá do pásma tzv. dolských nářečí, severozápadní část náleží k nářečím hanáckým.³⁾ Lze se přiklonit spíše k mínění Aloise Gregora, že se na rozhraní těchto dialektů projevuje "silný obapolný vliv a že jazykové jevy přesahují občas z jedné nářeční oblasti do dialektického území druhého". Z nástinu nářeční situace tedy jasně plyne, že hanácké Slovácko nepředstavuje jazykově jednotný celek, nýbrž právě naopak - je diagonálně předěleno do dvou velkých sousedních nářečních sfér. Plyne to i z novějších filologických prací, v případě tzv. dolských nářečí především z výsledků bádání Jaromíra Běliče, který vede v této kontaktní zóně hranici mezi nářeční skupinou středomoravskou (hanáckou) a východomoravskou (moravskoslovenskou) po diagonále jižně od Hustopečí, Klobouk a Ždánic, a ještě ji upřesňuje jihovýchodněji probíhající klikatou hranicí přesahů jevů "slovenského" a "českého" typu. Ve shodě s těmito zjištěními vymezují obě protilehlé sféry jazykových jevů autoři obsahové části nářeční mapy z roku 1979, kteří jen odlišně pojmenovávají nářeční oblasti na hranici styku, a to tak, že příslušnou část území východomoravských nářečí nazývají úsekem dolským, zatímco příslušnou část středomoravských (hanáckých) nářečí označují na Ždánicku za jejich východní vnitřní a vnější okraj a na Kloboucku za jejich jižní část, a to brněnskou.⁴⁾ Tyto odchylky však ničeho nemění na podstatě věci. Rezultáty dialektologických bádání nadto dotvrzují známou skutečnost, že jazykové a kulturní hranice etnografických celků nemusejí být ve shodě.

Na základě etnografických skutečností se pokusili vymezit hanácké Slovácko Lubor Niederle a Josef Klvaňa.⁵⁾ Nejspolehlivější je delimitace v monografii Moravské Slovensko, na níž se svým způsobem podíleli oba dva. V úvodní stati Hranice Moravského Slovenska shrnuje Niederle některé starší poznatky a názory, mj. též o Dolácích v pásmu od Napajedel

přes Kyjov k Podivínu, rozlišuje sféry moravsko-slovenského a hanáckého vlivu a konstatuje, že "lid se zove hanáckými Slováky". Podle Jana Noháče začleňuje mezi Hanáky dost překvapivě též obyvatele Podivína, Velkých Bílovic a Žižkova, kteří prý mluví hanácky, nosí hanácký kroj a "sami sebe pokládají za Hanáky"! Je to však do jisté míry v souladu s dříve vysloveným náhledem významného rodáka z této oblasti - publicisty a spisovatele Jana Herbena: "Hanáci, kteří nemají červených gatí" - Kobylí, Vrbice, Čejkovice, Bořetice, Pavlovice, Bílovice a Rakvice, k nimž lze "připočísti ještě Bojanovice, Polehradice, Diváky a sousední vsi, kdyby se nelišily úplně svým nářečím. Od pravých Hanáků z pozeňnané Hané takéž se sice naši liší, ale od sousedních Slováků ještě více. A ti to Slováci nazvali je Hanáky, jimiž je tedy i my zde nazývati budeme." ⁶⁾ Ani současníci tak dobře obeznámení s moravskými poměry, jako byl František Bartoš, nevyjadřovali se k etnografické příslušnosti obyvatel hanáckého Slovácka zcela jednoznačně. Obdobně jako Herben dovolává se Bartoš názoru Slováků od Hodonína, pro něž byly Bílovice a Žižkov už dědinami hanáckými, pomoravští Slováci zastávali názor, že kolem Kyjova a dále kolem Klobouk žijí Hanáci. Lidé na Brněnsku a Slavkovsku byli pak podle Bartoše "poloviční Hanáci". V přehledu oblastí, z nichž publikoval záznamy lidových písní ve svých sbírkách, však s hanáckými Slováky, resp. se slováckými Hanáky, zjevně nepočítal: Brněnsko přiřadil k Podhorácku a Horácku, Slavkovsko k Hané, Hustopečsko a Kyjovsko k (Moravskému) Slovensku.⁷⁾

Se všemi staršími náhledy na tuto problematiku byl nepochybně obeznámen vynikající znalec národopisu na jihovýchodní Moravě, zejména regionálních typů lidových krojů, Josef Klvaňa. Od poloviny osmdesátých let uveřejňoval časopisecky jejich popisy a postupně se stal největší autoritou v posuzování krajové i lokální příslušnosti jednotlivých typů a podtypů. Byl si plně vědom toho, že v kontaktních zónách se lidová kultura vyvíjela v souvztažnosti a výsledkem tohoto procesu jsou zpravidla synkretické

kulturní formy. Klvaňa to dal najevo tím, že typy krojů z okrajových pásem nezačlenil do systému krojových okrsků Moravského Slovenska, nýbrž je vydělil jako zvláštní skupiny krojů okrsku valašsko-slováckého a hanácko-slováckého, který ještě rozdělil na jižní a severní. Teprve později, v monografii Moravského Slovenska, postavil na roveň ostatním skupinám krojových okrsků na Slovácku jako poslední z nich kroje hanácko-slovácké, a to severní na Ždánicku a jižní na Velkopavlovicku a Čejkovicku. V některých obcích severní části shledává Klvaňa nesoulad mezi krajovým rázem kroje a jazyka: například v Brumovicích, Morkůvkách, Krumvíři, Želeticích, Nenkovicích, Stavešicích, Strážovicích, Věteřově a Ostrovánkách se mluvilo slováckým nářečím, ale nosil se kroj podle jeho mínění hanácký. Nejinak tomu bylo v jižní oblasti výskytu hanácko-slováckých krojů, které se podle Klvaňova zjištění rychle vytrácely.⁸⁾ Nemáme v úmyslu zabývat se v tomto příspěvku výsledky Klvaňových výzkumů lidového kroje, avšak poukazujeme na to, co na základě těchto bádání vyvodil pro poznání etnografické delimitace tzv. hanáckého Slovácka a čeho mohl Niederle využít při celkové charakteristice Moravského Slovenska jako národopisného regionu.

Verbálně hranici hanáckého Slovácka zformuloval Niederle především na základě zjištění a náhledů Klvaňových v úvodu k monografii, kartograficky byla částečně vyjádřena v mapě Moravského Slovenska, která vyšla ve dvou poněkud odlišných verzích. Starší z nich asi tvořila přílohu k turistickému průvodci po Moravském Slovensku vydanému v německém jazyce před rokem 1918 a obsahuje kromě topografických dat hranici "kraje moravských Slováků" a "ohraničení okrsků krojových",⁹⁾ mladší z nich s měřítkem 1:200 000 provází obě vydání prvního svazku Moravského Slovenska (1918 a 1923) a liší se celkovým typografickým pojetím i kartografickým obsahem: kromě schematických půdorysů obcí s jejich názvy jsou vyznačeny komunikace, význačnější vrcholy, lesní plochy, hranice hejtmanství a "národnostní hranice moravského Slovenska" proti Uherskému

Slovensku a jižní Hané. Přechodná pásma k Hané a k Valašsku jsou pohlcena Slováckem. Vzhledem k tomu, že na obou verzích map je uplatněno kritérium krojových okrsků, není možné za jejich koncepcí nespátřovat vliv Klvaňů. Škoda, že nelze nalézt oporu v některých starších mapách Moravy, jako například v rukopisné mapě Hané z počátku 19. století, do níž nebylo území hanáckého Slovácka pojato, ani v podrobné mapě Josepha Bayera z první poloviny 19. století, která vede jižní hranici Hané podél severních svahů Ždánického lesa a celé hanácké Slovácko nechává splynout s oblastí osídlenou moravskými Slováky, a to až po Slavkov, Těšany a k Hustopečím,¹⁰⁾ ba ani v mapě, která provází práci Šemberovu z roku 1864.

Pro vytvoření představy o hanáckém Slovácku je tedy nutno vycházet spíš z kombinovaného výčtu jmen obcí, které do této zóny pojímali Klvaňa, Niederle a další. Hranici, kterou je třeba brát s rezervou jako všechny lineární hranice v národopisné delimitaci regionů, subregionů apod., tvoří pak od jihozápadu k severovýchodu tyto obce ležící na území hanáckého Slovácka: *Podivín - Žižkov - Velké Bilovice - Nový Poddvorov - Starý Poddvorov - Čejkovice - Vrbice - Kobylí - Brumovice - Krumvíř - Stavěšice - Strážovice - Věteřov - Ostrovánky - Bohuslavice* a dále pokračuje podél říčky Kyjovky, která tvoří předěl mezi Chříby na východě a Ždánickým lesem na západě. Podél vytyčené hranice respektující i poměry zanesené do starší verze mapy Moravského Slovenska se vyskytují další obce, které Klvaňa pojal do hanáckého Slovácka. K severnímu okrsku náležejí především samy *Klobouky* jako větší centrum městského charakteru, dále *Morkůvky, Želetice, Nenkovice, Věteřov* a podle Herbera též *Kašnice*. Jižní krojový okrsek doplňují *Rakvice, Šakvice, Starovičky, Velké Pavlovice, Bořetice, Němčičky, Horní Bojanovice* a další obce směrem ke Kloboukám. Severozápadní hranice hanáckého Slovácka proti Brněnsku je značně nezřetelná, i když kulturní ráz některých lokalit, například od Hustopečí ke Kloboukám, mluví pro blízkou příbuznost. Jde

například o *Boleradice, Diváky a Borkovany*. Také je nezbytné počítat s lokalitami na jižních svazích Ždánického lesa (*Dambořice, Uhřice, Žarošice, Archlebov, Ždánice* a další), který i přes nevýraznou výšku tvoří kulturní předěl. Naproti tomu jižní hranice se jeví pro dobu fungování tradiční lidové kultury na hanáckém Slovácku jako mnohem ostřejší: až do poloviny našeho století, kdy byli z pohraničí vysídleni příslušníci německy mluvící menšiny zvaní "Thayerer" nebo poloúředně "österreichisch Deutsche", neměl nepočtený český živel v přílehlých oblastech Valticka, Mikulovska a jižní části Hustopečska nezbytné předpoklady pro rozvíjení vlastní kultury v širším územním kontextu.¹¹⁾ Kromě toho je nezbytné brát v úvahu někdejší rozsah charvátské kolonizace, která koncem 16. století sahala od Hlohovce přes Lednici až po Hovorany, tedy po pozdější rozhraní slováckého Kyjovska a hanáckého Slovácka. Konkrétní vliv moravských Charvátů je však v této oblasti za současného stavu bádání stěží prokazatelný.¹²⁾

V pozadí našeho zájmu jakoby zůstali obyvatelé tzv. hanáckého Slovácka, které literatura se stejnou licencí pojmenovává souborně jako hanácké Slováky, ač se v ní současně dočítáme, že sami mezi sebou se rozlišovali na Slováky a Hanáky. Dělo se tak podle toho, ke které z těchto výrazných etnografických skupin jazykově, popřípadě kulturně tíhli, jak jsme se o tom ostatně zmínili v úvodní části tohoto příspěvku. Mezi množstvím různorodých zmínek o etnografické přináležitosti obyvatel hanáckého Slovácka vynikají autentické záznamy místní rodačky Augusty Šebestové z poslední čtvrtiny 19. století; tak například na otázku položenou nějakému strýčkovi v Žižkově - "co jsme my v těchto dědinách? Sme Hanáci lebo Slováci?" - dostala odpověď: "Já já sám nevím, říkají nám Hanáci, ale mně se to nezdá. Slováci taky nám nadávají Hanáků." A na dotaz stařence, zda by si snáz zvykla mezi moravskými Slováky či Hanáky, vyslechla tento názor: "No pokáď mně nohy sloužily, chodívala sem po púťách, a to se mně dycky zdálo, že za Slovákama se velice lehko zpívá. Za Hanákama to

nemože nijak potrefit, tem to ide jaksik těžko. Ale sú to taky hodní lidi, vidívala sem moc Hanáků za mladu, dyž sem vozívala s tatíčkem turkyň do Vyškova. Hodní sú jak povídám, ale k nám by se s řečů a tak se všeckým nesešikli jak Slováci. Slováci se k nám dost' hodijú s řečů, enom že mají inej ten šat a velice umijú pěkně zpívat Slováci." ¹³⁾ Takové byly před sto lety náhledy domácích lidí v jedné z vesnic na hranici mezi hanáckým Slováckem a Podlužím. Dost zřetelně z nich plyne neujasněnost představy o jejich regionální identitě. Není to ostatně nijak udivující, když v té době neměla venkovská populace upevněno ani širší povědomí, například národní. V kontaktním pásmu, kde žilo obyvatelstvo zformované dlouhodobými vazbami mezi oběma vyhraněnými etnografickými regiony, obyvatelstvo, které se stalo jak spolutvůrcem, tak i nositelem korelativní kultury a částečně i jazyka, nebyla motivace k národopisnému sebeuvědomování. Zdá se, že k vžitému označování za hanácké Slováky přišli zásluhou krajových spisovatelů a vlastivědných pracovníků. I Šebestová je bez rozpaků pojmenovává v úvodu své knížky jako hanácké Slováky.

Mezi sebou vnímali spíš ty, kteří se svým původem, popřípadě i vnějšími rysy vymykali z obecného statutu. Byli to jednak Židé usedlí v nízkém počtu skoro ve všech zdejších obcích, jednak sousední jihomoravští Němci a Charváti, jednak obyvatelé ojedinělých enkláv, z nichž jedna leží těsně za hranicí hanácko-slováckého pásma, druhá v jeho jádru. V prvním případě jde o Čejč, obec založenou a osídlenou od poloviny 18. století dvěma sty osadníky z Lotrinska a Franch Comté, v druhém případě běží o historicky neprokázanou kolonizaci z Čech. Jan Herben, ač tvrdí, že "cizích živilů mezi těmito Hanáky není, arci kromě židů", bezprostředně nato píše o malé obci u Klobouk: "Obyvatelstvo této tedy Kašnice není domácí, moravské, nýbrž přišlo z Čech, z jihu pry. Je to kolonie čistě evandělického (helvetského) náboženství a založena byla nedlouho po vydání tolerančního patentu (1782). Tehdy tu byl parcelován dvůr na drobné živnosti, familie, a všechny familie zakoupeny byly

od Čechů, jež sem vábil nově založený sbor Klobucký. Úředník, který zakládání osady řídil, jmenoval se Kašnic. Odtud jméno dědinky. Avšak teď rozdílu co do nářečí nebo co do kroje není žádného. Jen jména česká tu zbyla a pak zpomínka. Jména Velinský, Nechuta, Mareš, Bohatec, Chmela, Adámek, Kleveta, Novotný nejsou jinde běžná. Co se zpomínky týče, říká se obyvatelům "Kašničtí Češi". ¹⁴⁾

Nesnadno doložitelné je tvrzení, že na hanáckém Slovácku došlo "k velkým kolonizačním přesunům obyvatelstva", zvláště v průběhu 17. století. ¹⁵⁾ Nechceme přirozeně popřít, že hanácké Slovácko bylo - podobně jako jiné oblasti Moravy - postiženo válečnými událostmi, z nichž vývoj lidové kultury, kterou máme možnost poznávat z přímých i nepřímých pramenů, mohl být neblaze ovlivněn také napoleonským tažením v roce 1805, válkou prusko-rakouskou v roce 1866 a konečně v našem století též oběma válkami světovými.

Avšak "kraj beze stínu", jak hanácké Slovácko nazval v roce 1883 Jan Herben, ¹⁶⁾ byl poznamenán též jinými historickými procesy, zejména civilizačními zásahy, k nimž patří vybudování důležitých pozemních komunikací a blízkost zprůmyslovělého Brna, která umožňovala pronikání četných inovací do pracovních postupů, do odívání, stravování, vybavování domácností i do kulturního, osvětového a společenského života. "O starém kroji nepíší, již ho není", konstatuje suše Herben v témže roce, a Šebestová systematicky sepisuje pod titulkem "Jak kraj mizí" změny, jimiž podle jejích zjištění procházel oděv vesničanů v průběhu 19. století. "Pomali sme donosili starej kroj, a už se to všelijak a tuze měnilo", píše k stavu po roce 1870 a "školáci včilkaj... sú na čisto popanšení." ¹⁷⁾

Vnucuje se otázka, nakolik pojmenování hanáckého Slovácka i hanáckých Slováků vystihuje etnografickou specifickou tohoto kraje. Naznačili jsme snad dost výmluvně, jakými rozpory je poznamenáno jeho vymezování samými obyvateli, tedy tvůrci a nositeli kultury a jazyka, jimiž se odlišují od svého okolí, a jak rozdílně chápali rozsah a ohraničení této přechodné oblasti národopisci už od doby, kdy ji začali brát na

vědomí a poznávat její kulturu a život, tehdy přirozeně mnohem Zachovalejší, než v přítomnosti. Nelze ovšem podcenit, že se nakonec vcelku shodli na jméně hanáckých Slováků a poté došlo i k označení jejich kraje za hanácké Slovácko, ovšem až od chvíle, kdy se pojmu Slovácko začala dávat přednost před dvojnásobným a na Moravě zavádějícím pojmem Slovensko. Klíč k řešení otázky o kulturní příslušnosti hanáckého Slovácka je asi nutno hledat mimo ně, především v zodpovězení znepokojivého problému postavení a významu Hané v samém srdci Moravy. To si ovšem

vyžádá ještě dost času a vynaložení velkého úsilí k ověření a snad i objevení dosud neznámých pramenů a k jejich nové interpretaci. Pak se možná i hanácké Slovácko objeví v poněkud jiném světle.

I přes zánik většiny projevů tradiční lidové kultury, zejména hmotné, a přes pronikavé změny ve způsobu života zůstává hanácké Slovácko podnes zajímavým a z hlediska etnografického studia přítomnosti vděčným terénem, jak tomu koneckonců nasvědčuje několik monografií vybraných lokalit z posledního čtvrtstoletí.¹⁸⁾

Poznámky

1. A. V. Šembera: *Základové dialektologie československé*. Vídeň 1864, s. 42 a 45. *Mapa Země moravské*. S částmi pohraničními Slezska, Čech, Rakous i Uher. Sestavil a vydal Alois Vojtěch Šembera. Vídeň (1863) 1881.
2. F. Bartoš: *Dialektologie moravská I*. Brno 1886, s. 51, a II. Brno 1895, s. I a 145n.
3. F. Trávníček: *Moravská nářečí*. Praha 1926, s. 8-15 a mapová příloha.
4. A. Gregor: *Mluva v lidových písních na Hustopečsku*. In: H. Bím: *Lidové písně z Hustopečska*. Praha - Brno 1950, s. 28. (Z Trávníčkovy mapy ovšem Gregor špatně vyčetl, že se hanácky mluví ve Velkých Pavlovicích, ač jsou zakresleny do pásma nářečí dolských.) A. Gregor: *Slovník nářečí slavkovsko-bučovického*. 1959. - J. Bělič: *Dolská nářečí na Moravě*. Praha 1954. - J. Bělič: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972, s.240-261, příl. 1 a 2. - Nástěnná mapa Československá socialistická republika. *Nářečí*. Autoři odborného obsahu E. Pauliny a S. Utěšený. Praha 1979.
5. L. Niederle: *Slovanský svět*. Praha 1909, s. 95-96. - L. Niederle: *Hranice moravského Slovenska*. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s.2. - J. Klvaňa: *Lidové kroje na moravském Slovensku*. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s. 239-250.
6. J. Herben: *Kus jižní Moravy*. Květy 5/1, s. 692. Totéž J. Herben: *Moravské obrázky*. Praha s.a. /1893/, s.12-13.
7. F. Bartoš: *Lid a národ II*. Velké Meziříčí 1885, s. 8. - F. Bartoš: *Dialektologie moravská I*, s.51. - F. Bartoš: *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Brno 1889, s. II, a F. Bartoš - L. Janáček: *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha 1901, s.1189-1193. Srov. R. Jeřábek: *Národopisné oblasti a skupiny na Moravě v díle Františka Bartoše*. Časopis Matice moravské 106,1987, s. 240-246.
8. J. Klvaňa: *Kroj lidu slovenského na Moravě*. Časopis Moravského muzea zemského 11,1911, s. 1-29. - J. Klvaňa: *Lidové kroje na Moravském Slovensku*. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s. 107, 109 a 239-250.
9. První verze mapy Moravského Slovenska je přílohou brožury *Die mährische Slovakei* (Illustrierter Führer für Touristen). Ung. Hradisch s.a. (podle toho, že poslední citované datum je 1909 a že brožura vyšla s podporou c. k. ministerstva veřejných prací, které fungovalo do rozpadu monarchie, musela vyjít v rozmezí let 1909-1918).
10. *Mappa geographica specialis terre promissae vulgo sacrae Hannae cum adiacentibus Regionibus*. Poprvé ji otiskl J. Kabelík v roce 1907 v Českém lidu, nově ji vydal L. Zapletal: *Nejstarší mapa Hané* (Faksimile anonymní mapy a původní studie o jejím vlivu na moderní vymezení regionu Hané). Přerov 1990 (srov. moji recenzi v Českém lidu 79, 1992, s.285-287). - *Karte des maehr. schles. Gouvernements etc.* von Joseph Bayer. Wien s.a
11. Přesvědčivě tuto situaci znázornil A. Boháč: *Národnostní mapa Republiky československé* (Podrobný popis národnostních hranic, ostrovů a menšin). Praha 1926, s. 95-96: českého obyvatelstva uvádí pro Hustopeče 38%, pro sousední Kurdějov jen 2%, pro Zaječí 8%, Přítulky 4% apod.
12. Srov. A. Boháč: o.c., s. 96, hlavně však A. Turek: *Charvátská kolonizace na Moravě*. Časopis Matice moravské 61, 1937. Přetištěno in: *Moravští Charváti - dějiny a lidová kultura* (Antologie). Brno 1991, s.167 a 170-173.
13. A. Šebestová: *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*. Olomouc 1900, s.170.
14. J. Herben: *Kus jižní Moravy*, s. 695-696. Totéž viz J. Herben: *Moravské obrázky*, s. 19-21. - Není bez zajímavosti, jak se tento text proměnil v monografii Brumovic, sestavené z různých statí Jana Herbena jeho synem Ivanem zhruba o půlstoletí později: o osadnících se tu říká, že sem přišli "kdesi od Pardubic", založení se datuje po roce 1781, příjmení zakladatele je uvedeno v německé transkripci Kaschniz, do výčtu českých příjmení neobvyklých v okolí přibyl Otřisal a Španiel, nuance jsou i v hodnocení, tak například se připouští, že "v nářečí jejich poloslováckém zůstal trochu ráz český" a "rozdíl co do nářečí nebo

co do kroje mezi kašnickými a okolním lidem je již málo". Jsou to vesměs jen nepodstatné maličkosti, avšak i ony mohou relativizovat výsledek hodnocení, zvláště proto, že jejich frekvence v literatuře o hanáckých Slováčích je nadobyčej vysoká. - Dvorní komisař Antonín Kaschnitz z Weinbergu byl vskutku zakladatelem několika obcí, mj. Kašnic u Klobouk v roce 1786 na místě parcelovaného dvora. Obec byla osídlena evangeliky z Chrudimska. Viz L. Hosák - R. Šrámek: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha 1970, s. 386.

15. Vůbec už je třeba odmítnout představu, že "v období třicetileté války drancovala vesnice vojska knížete Bethlena a Rákoczyho Kuruci", když František II. Rákóczi žil v letech 1676-1735 a když jeho povstalecké působení v čele kuruckých hord spadá až do let 1703-1711, a že "dovršením byly vpády

Tatarů začátkem 2. poloviny 17. století", když je známo, že tzv. mongolští Tataři byli na Moravě naposled v roce 1240. Tyto nesprávné údaje jsou obsaženy v textové části sbírky písní J. Kovaříka a P. Hudečka: *Krajem zavádky*. Praha-Břeclav-Čejkovice 1987, s.7 a 18, pozn.6.

16. J. Herben: *Kus jižní Moravy*, s.690.
17. J. Herben: tamtéž s.701. - A. Šebestová, o.c., s.182-186.
18. Např. Klobouky u Brna (Minulost a přítomnost). Brno 1969. - A. Ondrůj: Krumvíř. Krumvíř 1973. - R. Vermouzek: *Těšany*. Brno 1975. - R. Jeřábek s kolektivem: *Proměny jihomoravské vesnice* (Národopisné studie z Brumovic). Brno 1981. - Žarošice (Minulost a přítomnost vesnice v oblasti Ždánického lesa). Red. V. Frolec. Brno 1986. - Diváky (Z dějin Habrůvky bratří Mrštíků). Brno - Diváky 1987.

OSOBNOSTI HANÁCKÉHO SLOVÁČKA V PRŮBĚHU STOLETÍ

Martina Pavlicová

Chceme-li hovořit o osobnostech určitého regionu, máme jako národopisci dvojí volbu. Můžeme připomenout výrazné nositele lidových tradic nebo přiblížit postavy, které svým působením pomáhaly region formovat, vyšly z něho a prezentovaly jeho kulturu v obecném povědomí. V prvním případě se náš zájem obrací především k vlastnímu terénu, v druhém případě, ke kterému se vztahuje i následující příspěvek, můžeme čerpat poznatky z nejružnějších pramenů písemné povahy.

Ohlédneme-li se za dobou zhruba jednoho století na hanáckém Slovácku, nelze pominout osobnost, jež se v českých kulturních dějinách vyskytuje v mnoha souvislostech. Je to Jan Herben (1857 - 1936), který se narodil v Brumovicích a který proslul jako novinář, spisovatel a do jisté míry i politik. Byl přítelem T. G. Masaryka a jeden z mluvčích jeho realistické strany. Po studiích na Slovanském gymnáziu v Brně (kde ho mimo jiné učil také František Bartoš, který u svého žáka objevil spisovatelské nadání a otiskl jeho první drobnou prózu "Ze Slovenska" v Obzoru v roce 1878) odešel za dalším vzděláním do Prahy, a tam se

také usadil. Jako novinář redigoval několik listů, mezi nimi Čas, který vedl od roku 1886 skoro třicet let. Byl to časopis kritický, "list věnovaný veřejným otázkám", i když jeho kritika někdy byla až samoučelná. Novinářský kolega Karel Zdeněk Klíma (1883-1942), šéfredaktor Lidových novin v Brně, však na Herbena vzpomíná, že "jako starý písmák nepředpokládal nikdy, že jeho čtenář ví mnoho o tom, o čem chtěl psát, a proto psal názorně a jadrně, prostě a srozumitelně, skoro jako učitel, když mluví k dětem. Nepředstíral učenosti, které neměl, nedělal ze sebe nikdy víc, než byl, nechtěl oslňovat duchaplností a neliboval si v slohových kudrlinkách." Sám Herben o sobě napsal: "Jsem z krajiny rovinaté, beze srázů a hor, bez roklín a propastí a odtud snad je můj zrak vycvičen jen pro zjevy pravidelné a uměřené." V letech 1889-1892 vyšla poprvé jeho románová kronika *Do třetího a čtvrtého pokolení* (třetí, definitivní vydání pak vyšlo v letech 1919-1921). Děj zachycuje moravský venkov od poloviny 18. století v souvislosti s historickými událostmi, které jej tak či onak poznamenaly. Herben zde uplatnil svou erudici historika a zároveň znalost

prostředí, ze kterého vyšel a k němuž se stále vracel i v dalších drobnějších pracích. Byly to především *Moravské obrázky* (1889), *Slovácké děti* (1890) a *Na dědině* (1893). Podstatný výběr z těchto próz pak vyšel v roce 1946 pod názvem *Brumovice*.

Ve své románové kronice Herben soustředil děj kolem skutečné rodiny Bezděkovy z Kobylí, z níž pocházela řada osobitých postav hanácko-slováckého regionu. Nejznámější z nich byla Augusta Šebestová-Bezděková (1852-1933), která však byla výrazně formována vlivem svého otce a staršího bratra. Otec František Bezděk (1820-1880), starosta Kobylí, byl ve svém okolí známý osvětovou činností. Založil knihovnu, pokusil se zřídit opatrovnu pro děti, vedl pamětní knihu obce. Jeho syn František (1846-1879) založil v roce 1867 v Kobylí Čtenářský spolek, občanskou záložnu a pomáhal s vybudováním poštovního úřadu. I další Bezděkovy děti se vymykaly tehdejšímu venkovskému prostředí. Metoděj Bezděk (1860-1935), povoláním učitel, se od studentských dob přátelil s Janem Herbenem a jemu také poskytl zápisy o rodině a Kobylí, které pak Herben přetavil ve své beletristické práci. Metoděj Bezděk rovněž spolupracoval s Františkem Bartošem, Leošem Janáčkem, Josefem Klvaňou, Františkem Kretzem a sám patřil mezi činorodé národopisné pracovníky. Jeho sestra Emilie (1848-1880) založila společně s Augustou v roce 1869 v Kobylí ženský vzdělávací spolek a nejmladší sestra Marie (nar. 1864) se provdala za Aloise Mrštíka. Augusta Šebestová-Bezděková žila až do svého sňatku v roce 1886 v Kobylí. Od mládí přispívala do moravských časopisů (především do *Našince* a *Moravské Slovači*), kam podávala zprávy o důležitých událostech v obci a okolí, a starala se o obecní knihovnu. Po sňatku žila deset let ve Velkých Pavlovicích, kde se intenzivněji začala věnovat národopisné práci, zejména v době příprav na Národopisnou výstavu československou. Těsně spolupracovala s olomouckým musejním spolkem, mimochodem byla spřízněna i s P. Ignátem Wurmem, jenž byl bratrem první manželky jejího

otce. Rodina Wurmová patřila také k významným rodinám v kraji. Otec Ignát Wurma, Antonín, byl starostou Klobouk, a rovněž jeho starší syn Josef (1817-1888) patřil k výrazným postavám národního hnutí. Po ovdovění se Šebestová vrátila zpět do Kobylí. V roce 1896 začal Herben otktovat v Čase její zápisky, které sbírala původně pro pamětní kobylskou knihu, ale které nakonec zaslala i s krojovými sběry pro NVČ do Prahy. Časopisecká publikace vzbudila pozornost a tehdy se zrodil nápad, především u Ignáta Wurma a u Josefa Klvani, aby zápisy byly vydány knižně. Šebestová je utřídila a v roce 1900 nákladem Vlastivědného spolku musejního vyšla v Olomouci práce *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*. Druhé rozšířené vydání vyšlo v Praze v roce 1947 a Šebestová je doplnila Novými dokumenty uveřejňovanými po roce 1900 v Českém lidu i dalším rukopisným materiálem. Kromě těchto zápisů zanechala Šebestová dvě pamětní knihy obce Kobylí. Zemřela v Brně, kam se přestěhovala se svou ovdovělou sestrou Marií Mrštíkovou.

Mrštíkovská kapitola hanáckého Slovácka je snad širší veřejnosti nejznámější. Drama *Maryša* (1894) nebo román *Rok na vsi* s podtitulem *Kronika moravské dědiny* (1903-1904) patří k základním dílům české realistické literatury a dočkala se mnohého zhodnocení. Rodina Mrštíková však v Divákách, kde žila, nepobývala příliš dlouho. Alois (1861-1925) a Vilém (1863-1912) se narodili v Jimramově na Českomoravské vysočině, odkud se s rodiči v roce 1869 přestěhovali do Ostrovačic. V době jejich studia v Brně přesídlila za nimi do moravské metropole i rodina. Když se Diváky staly pro Aloise konečným učitelským místem (předtím působil v Lískovci u Brna, v Rakvicích u Hustopečí, v Hrušovanech u Brna a v Těšanech), pozval rodiče k sobě. Vilém Mrštík přišel natrvalo do Divák v roce 1903, kdy se již vršily jeho osobní i pracovní problémy. Diváky se také staly místem Vilémovy tragické smrti v roce 1912. O vztahu Mrštíků a zejména Viléma Mrštíka k lidové kultuře svědčí nejenom jeho díla vycházející z venkovského

prostředí, ale i vlastní životopis. Hodně se dozvídáme hlavně ze vzpomínek, které sepsala a vydala Vilémova manželka Božena Mrštíková, rozená Pacasová (1876-1958), jež zbytek života zasvětila pietnímu odkazu svého muže a celé jeho rodiny.

Mrštíkové nebyli zdaleka jediní, kteří se na hanáckém Slovácku věnovali literární činnosti, řada dalších však nutně působila v jejich stínu. Jedním z nich byl učitel a literát František Novák (1867-1915), rodák z Telče, který učil na školách ve Velkých Bílovicích, Ivani, Morkůvkách, Velkých Pavlovicích, Podivíně, Moutnicích a Boleradicích. Náměty pro své prozaické práce čerpal převážně z Hustopečska, Kloboucka a Břeclavska. Na přelomu století byl pilným příspěvatelem moravských časopisů a kronikářem hanácko-slovácké oblasti.

Mezi prvními životopisci, kteří se začali zabývat osobnostmi hanáckého Slovácka, vynikl Emanuel Havelka (1873-1956). Pocházel z Podkrkonoší a jako učitel přišel v roce 1898 do Klobouk, kde pak působil více než dvacet let (od roku 1919 byl ředitelem chlapecké měšťanské školy v Hodoníně, později okresním školním inspektorem v Kyjově). Do Klobouk jej zřejmě přivedlo rodinné přátelství s protestantským teologem a superintendentem Ferdinandem Císařem (1850-1943), vzdělaným mužem a vynikajícím kazatelem, který zde dlouhá léta žil. Ředitelem školy v Kloboukách byl v té době Josef Úlehla (1852-1933), významný pedagog a filozof, otec Vladimíra Úlehly, který měl na přicházející mladé učitele velký vliv. Spolu s Havelkou tam tehdy učil i Hyněk Bílý (1874-1958), jenž vyrostl v jednoho z nejvýznamnějších moravských sběratelů lidových písní. Emanuel Havelka se brzy seznámil s Mrštíky i Herbenem, což podpořilo také jeho vlastní literární pokusy. V Kloboukách se rovněž věnoval spolkové činnosti (založil zde Sokol), a vlastivědné práci (byl spoluautorem vlastivědného průvodce po kyjovském okrese *Naše Slovácko*). Z jeho pera vyšla kniha o Vilému Mrštíkovi *I princezny mají děti* (1947) a redigoval také vzpomínku *Brumovice Janu Herbenovi. Nejvěrnější Brumovčan*

(1947). Ke klobouckým literátům patřil i učitel Josef Ošmera (1899-1977), který sice pocházel z Třebíčska, ale od roku 1922 až do své smrti žil v Kloboukách (s výjimkou let 1945-1950), kdy pracoval v Brně jako knihovnický inspektor. V roce 1940 vydal sbírku *Pověsti z kraje Mrštíků a Herbenova*, kde jsou texty především z Klobouk, Morkůvek, Brumovic a Krumvíře.

K rodákům z Klobouk se řadí také výrazný národopisný a vlastivědný badatel Jakub Vrbas (1880-1952). Vystudoval německou reálku v Hustopečích a český učitelský ústav v Brně, kde se vzdělával rovněž u Leoše Janáčka. V roce 1877 nastoupil jako mladý učitel v Podivíně a o tři roky později ve Ždánicích. Vrbas přispíval Františku Bartošovi lidovými písněmi ze Ždánicka, Kloboucka a Břeclavska, a také dětskými folklórními projevy. Ve Ždánicích se Vrbas začal více zabírat místní historií a v roce 1898 vydal vlastním nákladem *Dějiny městečka Ždánic*. Na přání veřejnosti o sepsání dějin i jiných obcí ždánického okresu se pustil do přípravy další knihy. V roce 1930 vyšlo Ždánisko, zeměpisný a dějepisný popis (opět vlastním nákladem) za výtvarné spolupráce malíře Jano Köhlera, jenž byl s tímto krajem bezprostředně spjat. Köhler se narodil v roce 1873 v Brně, ale matka pocházela z Nenkovic. Syn po skončení studií v Praze odešel za ní a v Nenkovicích si pořídil i svůj první ateliér, druhý potom v roce 1926 ve Strážovicích. Köhler je znám jako autor výzdoby kaple sv. Antonína u Blatnice, kostelů v Žarošicích, Prostějově nebo Napajedlích.

Jakub Vrbas sbíral po celý život i hmotné předměty a od něj také vzešla myšlenka založit ve Ždánicích muzeum. Ustavující schůze muzejního spolku v roce 1939 rozhodla, aby v roce 1940 se konalo otevření dvou místností s exponáty na místní radnici. V témže roce vydal Vrbas svůj sborník *Z dějin Žarošic*, v rukopise zůstala monografie Klobouk.

Rodákem ze Ždánic byl i starší vlastivědný badatel Karel Jaroslav Bukovanský (1844-1932), který sice třicet sedm let působil jako učitel a kulturně-osvětový pracovník ve Slezsku (byl mj. spoluzakladatelem ostravského muzea, redigoval časopis

Horník, napsal *Dějiny Polské Ostravy*), ale na odpověď se vrátil do rodného kraje. V roce 1909 vydal ve Vlastivědě moravské *Kloboucký okres s místopisem všech obcí tohoto soudního okresu*.

Osobnosti hanáckého Slovácka objevujeme především ve vlastivědné a literární sféře, s postupem doby i v rozvíjejícím se svérázovém a folklórním hnutí. Ještě za druhé světové války se rozšířila tichá činnost tzv. kroužků rodáků, které prováděly soupis národopisných památek ve vlastních obcích a pořádaly národopisné výstavy. Tato aktivita byla patrná například ve Velkých Pavlovicích, ve Vrbici, Velkých Bílovicích, Žarošicích apod. Po osvobození se uskutečnily oslavy 500. výročí povýšení Ždánic na městečko, v rámci kterých se konala velká národopisná slavnost s účinkováním "Vrbasova národopisného souboru z Dambořic" apod. K představitelům tohoto hnutí náležel zejména **O t a k a r L e b l o c h** (1888-1966), básník a publicista, rodák z Velkých Bílovic.

Folklórní hnutí na hanáckém Slovácku nedosahovalo takového souborového rozmachu jako v jiných

regionech. Od poloviny šedesátých let působil Slovácký krúžek v Čejkovicích, který v roce 1973 začal pracovat jako soubor písní a tanců Zavádka. V jeho počátcích stál např. ing. Oldřich Horák nebo MUDr. Jan Pavlík. K nim se pojí také jména výrazných sólistů, jež pronikla za hranice svého regionu, např. zpěvák Jaroslav Kovařík. Když se začaly uskutečňovat národopisné slavnosti Kraj beze stínu v Krumvíři, bylo to opět zásluhou jednotlivých osobností se vztahem k lidové kultuře, v tomto případě Martina Foretníka (1910-1986), národopisného nadšence, který se po druhé světové válce zasloužil o rozvíjení místních lidových tradic.

I dnes má hanácké Slovácko, stejně jako jiné oblasti, své osobnosti. Často nám však zůstávají skryty, neboť jejich práce a osudy nejsou příliš v popředí zájmu kulturního dění. Za pomyslnými hradbami tak leží odpovědi na otázky o mechanismech vývoje kultury, které se budou postupem doby vypořádat stále neodbytněji.

Literatura

- Antošová, P.: *Rodina Bezděkových v Kobyli*. Malovaný kraj 3, 1948, č. 5, s. 72-74, č. 6-7, s. 84-86.
Bím, H.: *Lidové písně z Hustopečska*. Praha 1950.
Chalabala, F.: *Jakub Vrbas*. Malovaný kraj 6, 1970, č. 4, s. 18-19.
Kunte, L.: *Osobnost Jana Herbena*. Praha 1937.
Macháčková, M.: *Jubilant Martin Foretník*. Malovaný kraj 16, 1980, č. 5, s. 22.
Návraty Kyjovska. Red. J. Pavlík. Kyjov 1991.

- Ošmera, J.: *Kloboučtí Wurmové*. Malovaný kraj 11, 1975, č. 5, s. 9 a 12.
Pytlík, R.: *Vilém Mrštík (Osud talentu v Čechách)*. Praha 1989.
Skulil, J.: *Božena Mrštíková - osmdesátiletá*. Vlastivědný věstník moravský 11, 1956, s. 30-35.
Skutil, J.: *Literatura na Břeclavsku*. In: Vlastivěda moravská. Břeclavsko. Brno 1969, s. 313-321.
Šebestová, A.: *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*. Praha 1947.

Málokterému českému malíři náleží takovým právem přívlastek "lidový" jako Mikolášovi Alšovi (1852-1913) bez ohledu na to, že tento charakter jeho tvorby byl v minulosti často politicky zneužíván. Především arbiter české kultury a umění Zdeněk Nejedlý přeceňoval jeho dílo na úkor jiných významných malířů, jakým byl například Alšův starší současník Karel Purkyně (1834-1868), a svým dílem k tomu přispěli i někteří národopisci, zejména Věra Hasalová, ba dokonce i jeden sovětský badatel věnoval Alšovi ideologicky koncipovanou monografii.¹⁾ Aleš si vysloužil popularitu především svými kresbami čerpajícími jednak z národní historie, jednak z lidového prostředí. Jejich počet se odhaduje na osm tisíc. Tato činnost vyplňovala skoro všechno jeho čas, takže monumentální tvorba zůstávala ke škodě českého umění stranou a pro chladný akademismus se jí ani nedostávalo uznání. Hlavně ke kresbám se uchýlil poté, co s roztrpčením přerušil spolupráci na výzdobě Národního divadla. Anonymní návrh sedmadvacetiletého Alše vyšel sice vítězně ze soutěžního klání v roce 1879, ale porota se při konečné realizaci cyklu *Vlast* stále častěji obracela na jeho spolupracovníka Ženíška, který více vyhovoval jejím záměrům. Nadto došlo mezi ní a Alšem k roztržce, po níž mohl ze své nápadité koncepce výzdoby foyeru dokončit sám pouze jednu lunetu - *Žalov*. Pochopení jeho představ umožňují dochované kartonové návrhy lunet, které svědčí o jeho talentu a na svou dobu i moderním citění. V letech 1881-1882 pracoval dále na cyklech *Živly* a *Praha*, jež upadly v zapomenutí. V osmdesátých letech, která představují nejsmutnější kapitolu v jeho životě, zanechal olejomalby a obrátil se výhradně ke kresbě. Snad jen jeho spolupráce s architekty na výzdobách fasád většinou novorenesančních domů mohla přinášet výraznější finanční užitek.

Alšovu tematiku z lidového prostředí je třeba vidět ve dvou rovinách: první z nich tvoří ilustrace k lidovým písním, pohádkám a říkadlům, v nichž lidové prostředí včetně krojů stylizuje a tím značně unifikuje, do druhé náležejí příležitostné krojové studie vyznačující se kresebnou živostí i velkou mírou autentičnosti. Ty druhé se vztahují především ke kraji, který mu byl z doby dětství a mládí blízký - k Písecku, Prácheňsku, Plzeňsku, popřípadě k širšímu území jižních Čech.²⁾ Dokázal ve zkratce vystihnout rázovité typy venkovanů a proto byl v pražských uměleckých kruzích považován za národopisného znalce.³⁾

Učarovaly mu Morava se Slovenskem: svědčí o tom jeho nadšené zápisky ze čtyř cest podniknutých v letech 1888-1893, provázené bystrými náčrtky postaviček v krojích. Poznání Slováků mu zprostředkoval Joža Uprka a dlouholetý známý Josef Klvaňa, který ho také kontaktoval s Františkem Kretzem. Ti oba ho ostatně obdarovávali různými lidovými uměleckými předměty, jimiž si zdobil pražský byt.

Přestože se Aleš ocitl na Moravě až v roce 1888,⁴⁾ byla již roku 1883 v Květech otištěna série jeho 12 perokreseb slováckých typů jako ilustrace k článku Jana Herbena o jeho rodné jižní Moravě.⁵⁾ S Janem Herbenem se Aleš poznal poměrně záhy - v roce 1879 v Praze, stali se přáteli, takže Aleš jistě rád vyhověl žádosti, aby jeho příspěvek doprovodil kresbami. Tato vyobrazení nezůstala v pozdější době zcela neznáma v národopisných kruzích: vždyť je cituje například Klvaňa ve své obšírné kapitole o lidových krojích v monografii *Moravské Slovensko*,⁶⁾ jenže byla v podstatě zapomenuta. Okolnost, že vyšla tiskem o pět let dříve, než Aleš poprvé navštívil jižní Moravu, vede přirozeně k tomu, abychom si položili otázku, podle čeho je Aleš pořídil. Odpověď na ni dává jeho zet Emanuel Svoboda, který se jen letmo zmiňuje o tom,

Šohaj z Kobylího. Kreslil Mikuláš Aleš.

Šohaj ze Želetic. Kreslil Mikuláš Aleš.

že "jak vysvítá z listů Herbenových Alšovi, předložil Herben, jak píše, zdařilé i nezdařilé nasbírané fotografie lidových krojů na jižní Moravě k vyzvání Svatopluka Čecha Alšovi a ten inspirován pohledem na mrtvé a neživé fotografie vytvořil řadu živých, svěžích perokreseb krojových. Herben líčí dojem svůj: "Jsem unešen v pravém smyslu slova Vašimi obrázky. Všechny jsou nesmírně zdařilé!"⁷⁾ Podle našeho názoru je z podání kreseb patrné, že se Aleš úzkostlivě držel předloh, vyhýbal se detailnější výzdobě krojů, která zřejmě nebyla z fotografií dost čitelná. Srovnáme-li výsledek s Alšovými obrázky z jižních Čech, zjišťujeme, že postrádají uměleckou jiskru a Alšovu příslovečnou schopnost výstižné kresebné zkratky. Bůhví, kam se fotografické předlohy poděly, dnes jsou nevěstné a bylo by pošetilé pokusit se o jejich vypátrání.

Alšovy kresby k Herbenovu článku nemůžeme tedy hodnotit jako primární pramen, ale nabízí se nám možnost nahlédnout jejich prostřednictvím do stavu hanácko-slováckých krojů v osmdesátých letech minulého století.

Z území hanáckého Slovácka jde o pět vyobrazení: Zámožný sedlák z Krumvíře, Šohaj z Kobylí, Dívka z Brumovic, Šohaj ze Želetic a Mladá žena z Čejkovic. Z celkového počtu dvanácti kreseb je to skoro polovina, což svědčí o Herbenově zaujetí pro tento kraj. Všechny představují regionální typ, který Klvaňa zahrnul pod pojem hanácko-slovenského kroje.⁸⁾

Sedlák z Krumvíře je zachycen pouze jako polopostava, takže je možné z kresby poznat jen rozepnutý kabátek a pod ním část korduly, obojí bohatě zdobené řadami knoflíků a příčně vyšitými proužky

v místě dírek, jež mají správně dosahovat až ke knoflíkům. Stejně chyby se Aleš dopustil na kabátku mláďenců z Kobylí a ze Želetic. Oba mají oblečeny polopřiléhavé nohavice, na nichž není patrný vyšívaný punt po straně. Kresba botů mládence ze Želetic naznačuje typické "faldy" nad kotníky, u mládence z Kobylí růžičky, kterými byly čizmy ozdobeny. Kulaté klobouky jsou opatřeny bohatou sestavou ze "šmuků" a kohoutími kosárky. Dívka z Brumovic je oblečena ve svátečním kroji, jak lze soudit podle křížku zavěšeného na sametce na krku. Rukávce i kordulka jsou z větší části skryty pod marínkou, na níž spočívá nabíraný límec "obršlák". Světlá zástěra je bez ozdob, proužkovaný či kostkovaný vzor nasvědčuje tomu, že by mělo jít o kartounovou nebo kanafasovou sukni. Věrně se Alšovi podařilo znázornit úvaz šátku s dvěma rožky na vrchu hlavy, který je typický pro brumovický kroj. Také mladá žena z Čejkovic je oděna do kabátku, z rukávů je patrný jen řasnatý límec. Na tmavší sukni má uvázanu světlou zástěru podobně jako dívka z Brumovic. Na fotografiích mladších o deset až patnáct let mají ženy vesměs tmavší, až úplně tmavé zástěry. Vysoké šněrovací střevíce a turecký šátek uvázaný na velké záušnice odpovídají vzhledu čejkovického kroje, jak je znám z konce století.

Alšovy kresby jsou i přes okolnosti vzniku pozoruhodnými doklady lidového kroje, který nese všechny znaky svého zformování na rozhraní dvou velkých a výrazných národopisných regionů. Ve srovnání s kromem o sto let mladším, s nímž jsme se setkali v době příprav monografie současných Brumovic,⁹⁾ působí svou uměřenou elegancí estetickým dojmem.

Poznámky

1. V. Hasalová: *Mikoláš Aleš - dědic a budovatel lidové tradice českého umění*. Český lid 39, 1952, s. 193-201. - L. Kiškin: *Alšovské tradice*. Praha, 1978.
2. J. Svoboda: *Ikografické doklady 18. a 19. století jako pramen studia lidového oděvu*. Český lid 68, 1981, s. 226.
3. E. Svoboda: *Mikoláš Aleš na Moravě a Slovensku*. Brno 1929, s.10.
4. Tamtéž, s.11.

5. J. Herben: *Kus jižní Moravy*. Květy 5, 1883, I, s. 688-701, a II, s.199-210, 432-440, 555-560 a 646-654.
6. J. Klvaňa: *Lidové kroje na moravském Slovensku*. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s. 243 a 250.
7. E. Svoboda: o.c., s. 118-120.
8. J. Klvaňa: o.c., s.240-250.
9. A. Jeřábková: *Kroj a odívání*. In: R. Jeřábek s kolektivem: *Proměny jihomoravské vesnice (Národopisné studie z Brumovic)*. Brno 1981, s. 85-100.

Dívka z Brumovic. Kreslil Mikuláš Aleš.

Mladá žena z Čejkovic. Kreslil Mikuláš Aleš.

Hudebník, který má vztah k lidové písni, neshledává na první pohled v kraji nazývaném Hanácké Slovácko mnoho pozoruhodného. Sběratelé si tu nepodávali ruce, jako na Slovácku nebo na Valašsku. *Kraj beze stínů* nezrodil velkého skladatele. Avšak na sever odtud, v Rajhradě, kvetla před lety chrámová i světská hudba v konventu benediktinů a v hudební sbírce proslulého kláštera nacházíme stopy lidové tvorby staré Hané.¹⁾

Přehled po vydaných textech a nápěvech písní tohoto kraje získáme prolístováním zpěvníku *Krajem zavádky* (Jaroslav Kovařík a Petr Hudeček, Praha - Břeclav - Čejkovice, 1987). Tento vzorný krajový zpěvník obsahuje i teoretické články, seznam literatury, seznam obcí a úvodní stať o zvykosloví. 158 písní vybrali autoři ze sbírek Františka Sušila, Františka Bartoše, Hynka Bíma a Jana Poláčka. Sušil a Bartoš, sběratelé věnující pozornost celé Moravě, i regionalista Poláček, zachytili písňový repertoár hanáckého Slovácka v poměru, jak jim to dovoľoval jejich sběratelský zájem. Teprve po letech vydal Jiří Vysloužil sbírku Hynka Bíma *Lidové písně z Hustopečska* (Praha 1950) z odkazu vynikajícího folkloristy z let 1899 - 1905 v podobě krajově zaměřené, monotematické sbírky. Bím stojí neprávem ve stínu svého učitele Leoše Janáčka, který využil jeho sběratelské práce ve 3. sbírce F. Bartoše a v *Moravských písních milostných* (1936). Na svou dobu jsou Bímovy zápisy dokonalé, nejen po melodické, ale zejména po rytmické stránce. Sběratel usiloval o vystižení deklamace použitím triol a kvintol (!), tečkovaných i dvojtečkovaných rytmů i tzv. lombardských rytmů ("obráceného tečkování") a útvarů tzv. zoppa ("kulhavých", Riemann: *Musiklexikon*, Sachteil s. 1081). Průkopnický použil Bím metrického členění pomocí taktů různého rodu, např. v č. 1: 4/4, 5/4 s opakováním; v č. 2: 5/4, 4/4, 3/4, 4/4 apod.

Cenné je uvádění italského výrazu pro tempo a metronomický údaj. Připomeňme v této souvislosti, jak velký význam mělo setkání s Hynkem Bímem, tehdy ředitelem měšťanské školy v Kloboukách, pro mladého Vladimíra Ůlehu, utvrzené ještě později ve Strážnici.²⁾ K Bímově sbírce napsal úvodní stať o hudební stránce písně z Hustopečska Jiří Vysloužil. Tato studie má platnost pro celou oblast hanáckého Slovácka.

Nedávno vyšla dvojdielná publikace, která je určena pracovníkům v oboru lidového tance, avšak má zároveň značný význam pro hudební folkloristiku. Zdenka Jelínková a František Macinka (ve druhém svazku) jsou autoři spisku *Zavádka a Skočná*, (Břeclav 1986, I., II.). Ve 2. dílu se nacházejí nápěvy ke dvěma nejcharakterističtějším hanácko-slováckým tancům, jež přímo symbolicky pro tento kraj zastupují vážný prvek hanácký a skočný prvek slovácký. *Zavádku* určila Z. Jelínková jako odnož hanácké cůfavé, které věnoval základní studii Karel Vetterl v Českém lidu 1959 (*K historii hanáckého tance "Cůfava"*, s. 277 ad.). Vetterl objasnil charakteristiku tohoto nejstaršího známého hanáckého tance po stránce rytmické. V publikaci *Zavádka a Skočná* se nacházejí ve výběru melodie a to je moment, který by měl vzrušit hudebního folkloristu a pobídnout ho k sledování vývoje cůfavé i zavádky po nápěvné stránce.

J. Vysloužil v uvedené studii ke sbírce Lidové písně z Hustopečska sleduje mj. prvky slovácké, hanácké i jiné v tomto kraji. Je možné si představit i jiné hledisko, budeme-li totiž sledovat, co je na písni hanáckých Slováků obecně moravské. A nejde jen o horizontální členění, ale také o vertikální, neboť ty nejpozoruhodnější nápěvné typy regionu poukazují na starobylý původ; s nimi se vracíme do minulosti. Nápadné jsou především modální rysy těchto melodií, lydicý ráz (č. 5, 133, 158, č. 2 lydicá v moll!) a dorský

ráz (č. 39, 96, 136, 141, 163, 165), dále kolísavost dvou stupňů (č. 2, 54, 139) a tří stupňů (č. 64), mixolydická stupnice se sníženou sextou (č. 69, 180) apod.

Příslušnost k Moravě, přesněji k východní Moravě naznačují i ojedinělé nápěvy jedinečné krásy, s nimiž se nesetkáváme na Horácku a ovšem také ne v české lidové písni. Jmenujme ze Sušilovy sbírky dívčí zpěv z Věteřova *Vyletěla holubinka* (č. 1126) s "moravskou modulací" v hlavní césuře, nebo jednu z nejkrásnějších moravských písní *Proč kalino v struze stojíš* z Těšan (č. 807) s kolísavým 3., 4. a 7. stupněm. Ačkoliv Hynek Bím zachytil mladší repertoár krajové písně, objevíme v jeho sbírce tak jedinečný nápěv, jako je *Sokolíčku, ať ty malý ftáčku* s kolísavým 3., 6. a 7. stupněm a s tak zcela nezvyklým kolísáním jako je ve druhém taktu nápěvu, kde se po "sopránovém" e^2 objeví po zprostředkujícím hes¹ "*altové*" es^1 s charakteristickou příčiností (z Morkůvek, č. 139). Do minulosti směřuje i

série zápisů instrumentálních melodií ze třetí sbírky Františka Bartoše (1901), jimž se obdivoval Leoš Janáček a jež se nacházejí v prvním dílu *Zavádky a Skočné* (s. 133 - 134). Záznam *zavádky* z Klobouk ze druhé Bartošovy sbírky (1889, *Panímáma povídala...*, *Zavádka a Skočná II*, s. 14) náleží k nejzajímavějším ukázkám tohoto tance nejen střídáním moll a dur stejnojmenné tóniny a synkopickými útvary v závěrečném dílu, ale především citací hanácké "árie" ze zpěvohry Jora a Manda, *Přineste mi vojanský mondóre*.⁴⁾ Podobné případy naznačují souvislost s tzv. *hanaticy*,⁵⁾ s nimiž se setkáváme od období baroka v evropské hudbě. Konečně je třeba připomenout souvislost lidových nápěvů staré Moravy s kancionály, na kterou poukázal již před Otakarem Hostinským významný obrozenec z Hranic, Josef Heřman Agapit Gallaš (1756- 1840).⁶⁾

Poznámky

1. Jan Trojan: *Dvě rozverné písně staré Hané*. Štafeta, 1986, č. 3, s. 15 - 17; č. 4, s. 18 - 21, s dialektologickým závěrem Františka Kopečného.
2. Vladimír Ůlehl: *Živá píseň*. Praha 1949, s. 103 ad.
3. Jan Trojan: *Moravská lidová píseň*. Praha 1980.

4. Jan Trojan: *České zpěvohry 18. století*. Brno 1981, s. 39 ad.
5. Jan Trojan: *Villana hanatica*. K hanáckým tancům v 17. a 18. století. Národopisné aktuality XXIV, 1987, č. 3, s. 145 - 156.
6. Jan Trojan: *Malý prorok O. Hostinského*. (J. H. A. Gallaš o lidových nápěvech XVI. století na Moravě). Pocta O. Hostinskému, Brno 1982, s. 245 - 247.

Spisovatelka Marie Damborská, rozená Jurkovičová, se narodila 15. 2. 1895 v hájovně Lubeš u Lednice (mezi Podivínem a Charvatskou Novou Vsí). Měšťanskou školu vychodila v Podivíně, poslední ročník ve Strážnici. Její otec byl lichtenštejnským hajným a při plnění služebních povinností ho zastřelili pytláci. Kniže Jan II. (1840 až 1929) proto přispíval na její studium učitelského institutu v Olomouci. Po jeho absolvování učila od r. 1914 ve Velkých Bílovicích. Zde se po válce také provdala. Její muž, Dominik Damborský, byl legionářem a důstojníkem československé armády. V roce 1927 s ním odešla na tehdejší Podkarpatskou Rus, kde učila na menšinové české škole v kolonii Svoboda nedaleko Berehova.¹⁾ V letech 1936-39 opět působila ve Velkých Bílovicích, okupaci prožila zčásti v Lomnici u Tišnova, pak v Chudobíně a Dalečíně u Bystřice nad Pernštejnem. Jako žena legionáře nesměla učit, ani její muž nenalezl práci, takže živila rodinu literární tvorbou. Po válce krátce učila v Brně, pak až do penze, na kterou odešla roku 1953, v Dolních Dunajovicích. Od roku 1957 žila na faře v Pavlově. Konec života strávila v domově důchodců v Černé Hoře, kde 14. 5. 1990 zemřela.

Literárně činná byla od roku 1921-1922 (literární prameny se v tomto údaji rozcházejí). Publikovala v různých časopisech a novinách, pravidelně její povídky a fejetony tiskli v Lidových novinách, jejichž redaktoři (Rudolf Těsnohlídek, Václav Šlesinger, Pavel Váša, Fran. Tenčík aj.) autorce pomáhali "radou a vlídnou kritikou".²⁾ Spolupracovala také s rozhlasem již od roku 1936. Po roce 1945 těžiště její práce spočívá právě v rozhlasových pásmech a drobnějších hrách pro děti a mládež - vše z venkovského života na Slovácku počátkem 20. století. V roce 1970 vystupovala v posluchačsky příznivém přijatém rozhlasovém cyklu *Stařenka vypráví*. Na námět její pověsti *Orphanus o Sirotčím hrádku na Pálavě* složil F. Mikulecký stejnojmennou zpěvohru, která měla premiéru 24. 8. 1968

v Mikulčicích, hlavní role rytíře a Růženy zpívali Jaroslav a Jarka Vavryšovi.³⁾

Knižně jí vyšla sbírka povídek *Staří lidé* (Olomouc 1947) a román *Boží vinohrad* (Olomouc 1941, 1942, 1944), který dosáhl takové obliby, že během války vyšlo ještě druhé a třetí vydání. Román *Slunečná ves* napsala po roce 1945 a byl publikován jen v časopise Družstevník, periodiku JZD Velké Bílovice. Posledně jmenované tři práce reflektují pověsti, vyprávění, vinařské historky a životní příběhy obyvatel Velkých Bílovic.

Biografii M. Damborské zpracoval Václav Richter.⁴⁾ Jako spisovatelka se dostala i do Lexikonu české literatury,⁵⁾ kde je však chybně uveden jako jediný inspirační zdroj její tvorby lidový život na Podluží, což neodpovídá pravdě, neboť jejím největším inspiračním zdrojem byly Velké Bílovice, tedy obec hanákoslovácká.⁶⁾ Výročí této autorky i její tvorba bývá připomínána na stránkách regionálního časopisu Malovaný kraj.⁷⁾

Damborská ve svém díle zpracovávala mimo jiné i pověsti, které lokalizovala do Velkých Bílovic, na tajuplný kopec Hradištěk. Ten je vskutku opředen místními pověstmi, ale které z těch, jež Damborská použila, jsou opravdu místní a které z nich na Hradištěk transponovala v rámci umělecké licence? Pro inspiraci uvedu jeden příklad. Ve sbírce *Staří lidé* je povídka *O původu révy*,⁸⁾ v níž se vypráví o loupeživém rytíři Chotěšovi, žijícím na Hradišťku. Za své špatné skutky byl přivázán ke kůlu jen s jednou rukou volnou tak dlouho, až zkameněl. Po mnoha letech náhodný chodec vložil do vztažené ruky zlatý peníz. Když se tudy po nějaké době vracel zpět, z dlaně vyrůstal vinný keř. Lidé pak révou osázeli celý kopec Hradištěk. Stejnou pověst, ale situovanou na Pálavu, publikoval Václav Richter.⁹⁾ Jak jsem se od tohoto sběratele dověděla, získal tuto pověst písemně s lokalizací na Pálavu právě od Marie Damborské. O Hradišťku nikdy nemohla tato pověst vyprávět vzhledem k tomu, že tento kopec je pověstný

tím, že na něm kromě trávy nic neroste a všechny pokusy o jeho osázení byly neúspěšné.¹⁰⁾

Zajisté by nebylo zajímavé více se zabývat dílem Marie Damborské a jejími inspiračními zdroji a interakcí prostředí, o němž psala, tedy vlivem, který na obyvatele Velkých Bílovic její dílo má, jak je přijímají různé generace zdejších obyvatel a zda je u nich dodnes uchováno povědomí, které z pověstí, zpracované Damborskou a situované na Hradištěk, jsou a které nejsou místního původu. V Bílovicích žijí doposud

žáci M. Damborské a právě někteří z nich hodnotí její tvorbu jako výmysly. Jak se však projevuje rozpor mezi lokální tradicí a uměleckou licencí v mysli nejmladší generace?

V širším regionálním kontextu je naopak ceněna jako dobrá vypravěčka, která svůj styl hojně ozvláštňuje přímou řečí psanou v dialektu. Zpětně ovlivňuje např. podlužáckého vypravěče Jožku Horčíčku-Šífara z Poštorné, který je velkým čteněm jejího díla a vědomě se jím inspiroje.

Poznámky

1. Z tohoto působiště vytěžila Damborská jedinou známou práci, příspěvek do sborníku Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování. Praha 1933, s. 51 - 57.
2. V. Richter: *Spisovatelka Marie Damborská*. Od Hradské cesty. Prameny k dějinám a současnosti Žarošic a okolí. 1967, s. 59.
3. *Od hradské cesty*. Prameny k dějinám a současnosti Žarošic a okolí. 1967, s. 114.
4. V. Richter: *Spisovatelka Marie Damborská*. o. c., s. 58-61. Týž: Jubileum podpálavské spisovatelky. Jižní Morava 1970, s. 193 až 194.
5. *Lexikon české literatury*. Osobnosti, díla, instituce I. A - G. Praha 1985, s. 512-513.
6. Chybný údaj se do Lexikonu dostal asi prostřednictvím jejího biografa V. Richtera, který ji zahrnul do okruhu spisovatelů zachycujících život lidu mimo jiné i na Podluží. Srov. V. Richter: *Jubileum podpálavské spisovatelky*, o. c., s. 194.
7. (vár) Autorka *Božího vinohradu*. MK 30, 1994, č. 5, s. 12. J. Uher: *Stařenka spisovatelka*. MK 31, 1995, č. 2, s. 18-19.
8. M. Damborská: *Staří lidé*. Olomouc 1947, s. 14 - 18.
9. V. Richter: *Pověsti z Mikulovska*. Mikulov 1967. Týž: *Lidská réva*. Břeclav 1992, s. 71 - 72. V obou jmenovaných pracích je úvod o pověstech na Mikulovsku. Jde téměř doslovně o autorovu studii, publikovanou také samostatně, srov. V. Richter: *Pověsti na Mikulovsku*. Slovácko 10 - 11, 1968 - 9, s. 131 - 136, doplněnou v posledním vydání pověstí sběratelovým vyznáním a v poznámkovém aparátu novějšími bibliografickými údaji. Richterův sborníček Lidové pověsti na Mikulovsku a Břeclavsku je uložen v OA v Mikulově, srov. Jižní Morava 1968. s. 147.
10. Srov. OA Hodonín, sign. VMHO-2

Literatura

- M. Damborská: *Boží vinohrad*. Olomouc 1941, 1942, 1944.
táž: *Staří lidé*. Olomouc 1947.
Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce I. A - G. Praha 1985, s. 512-513.
V. Richter: *Spisovatelka Marie Damborská*. Od Hradské cesty. Prameny k dějinám a současnosti Žarošic a okolí. 1967, s. 58 - 61.
týž: *Pověsti z Mikulovska*. Mikulov 1967.
týž: *Pověsti na Mikulovsku*. Slovácko 10-11, 1968 - 9, s. 131 - 136.
Týž: *Jubileum podpálavské spisovatelky*. Jižní Morava 1970, s. 193 až 194.
Lidská réva. Břeclav 1992, s. 71 - 72.
J. Uher: *Stařenka spisovatelka*. MK 31, 1995, č. 2, s. 18-19.
(vár) Autorka *Božího vinohradu*. MK 30, 1994, č. 5, s. 12.

Jméno Jakuba Vrbase (narozen 14. 8. 1858 v Kloboukách, zemřel 25. 6. 1952) je známo jen poměrně úzkému okruhu vlastivědných nadšenců zajímavících se o oblast brněnského Kloboucka a Ždánicka. Tento učitel, historik, vlastivědný pracovník, národopisný sběratel a zakladatel muzea ve Ždánicích v jedné osobě, by mohl sloužit jako předloha pro klasické zobrazení postavy venkovského učitele.

Lidová kultura v onom zvláštním kraji "kraji beze stínu" poznamenala celou jeho životní dráhu. Po ukončení studií na učitelském ústavu v Brně působil Vrbas krátce v Podivíně a pak až do konce svého života ve Ždánicích, kde začala jeho dráha vlastivědného pracovníka. Pro sbírku písní Fr. Bartoše shromáždil na 140 záznamů z Kloboucka, Ždánicka, Břeclavska. Na základě rozsáhlých sběrů založil v roce 1940 ve Ždánicích muzeum.

Na sklonku života sepsal vzpomínky na dobu dětství prožitého v Kloboukách, v nichž se zabíral některými projevy lidové kultury v této oblasti koncem 19. století. V 60. letech byl strojopis připraven do tisku, ale k vydání nedošlo. Jeho torzo je uloženo v Městském muzeu v Kloboukách u Brna a městský úřad uvažuje o vydání. Jednalo by se o záslužný počín, který by byl důstojným pandánem k Lidským dokumentům Augusty Šebestové.

Vybraná literatura:

J. Vrbas: *Dějiny městečka Ždanic*, Ždánice 1898; týž: *Ždánsko-zeměpisný a dějepisný popis*. Ždánice 1930; týž: *Z dějin Žarošic*. Žarošice 1940.

Následující ukázka z práce J. Vrbase je věnována lidové stravě a zvykům.

Přede žněmi bývalo zle. "Slabší" sedláci chodili k "silnějšímu" vypůjčit si mouky a chleba. Poměr mezi hospodářem a dělníkem byl vždy upřímný a stálý, za jeden den jízdní práce nádeník dělal sedlákovi 5 až 6

dni pouze za stravu, dávanou mu obyčejně pro celou rodinu. Protože hospodářům nikdy peněz nezbyvalo, hleděl každý po žních brzy utržiti nějaký peníz pro blízcí se starodávnou platební lhůtu ke dni sv. Václava, kdy přicházel "bagoňár" a bylo třeba vyrovnati všechny platy a splátky. Pokud se úhořilo, pasáci dobytka a hus po žních dlouho oživovali strniska, pekli brambory a opékali turkyňové klasy, chlapci si jich nakutali a nalámali na polích. Podzimní práce stíhala jedna druhou, užívaly se makůvky, sely oziminy, kopaly se brambory (říkalo se jim erteple), trhaly a trásly se "trnky" (kadlátky a dorancie) na "mác" k výrobě slivovice nebo na vaření "trnek" (povidlí). Z různých důvodů většina obyvatelstva ze starého zvyku pamatovala při vaření trnek na to, aby jich bylo po celý rok do buchet a na koláče a ještě zbyla zásoba, kdyby nastala neúroda švestkového ovoce. Opatrně uvařené a vyhuštěné povidlí se uschovalo v dřevěných nádobách, aby vařivo a pečivu dodávalo chuti, ba někdy též nahrazovalo nedostatek omastku. Povrch trnek se posypal sušeným "huralovým květem", tzv. "kozičkami" k vůli vůni. Zásoba vařených trnek určená pro delší úschovu dávala se do konopných míšků, s nimi se pověsila na vzdušné místo, kde časem z ní vykapala a vyschla všechna vláha, takže trnky ztuhly a zhustly tak, že se někdy nedaly krájet nožem a usekávaly se obuškem. Přebytek povidlí se prodal kupcům doma, nebo se s nimi zašlo až do Brna. Povidlí se spotřebovalo odjakživa mnoho, zvláště za úhorů, pokud panoval u nás všeobecný nedostatek pšenice. Buchty, koláče a knedle (šišky) se dělaly většinou z ječné mouky. Ječné těsto, jemuž se přimísily strouhané brambory, lilo se na pekáč, dle možnosti hodně se promastilo, upečené se pomazalo trnkami, nakrájelo nebo se roztrhalo za tepla a hned jedlo jako tak zvaná "střapatá buchta". Podobně, ale bez brambor se upravovala "turkyňová buchta", ale turkyňová kaše lidem "nejela", za to měli rádi prosnou a krupicovou. Jako "vaře" čili vařivo byly

oblíbeny hrách, čočka, fazole, pomíchaná s kroupami jako t. zv. "šumajstr" (z něm. Schuhmeister - švec), ale velmi zřídka se vařila i pepřice. Sotva skončilo vaření trnek, nastalo rážení ořechů, česání pozdního ovoce a klíčení turkyniska, které se pak v zimě skrmovalo. Vylámané turkyňové klasy se "šůstaly" za večerů na mlatě při pohádkách a písničkách, sousedé a známí ochotně pomáhali a bývali uctíváni ovocem a pečivem. Chudobní za pomoc dostávali nějaký ten párek "vyšostané" turkyně. Párek to byly čtyři turkyňové klasy, svázané za "šůstky", ponechané na šišce klasu, aby se mohla vázat. Dobrý vazač turkyně svazoval i 6 klasů do jednoho páru. Párky se věšely na holoviny, uvázané pod přístřeškem stavení nebo pod patrem na mlatě a pod kolnou, ano i na haluze stromů v humně. Řepa sázela se zprvu jen pro dobytek, cukrovka až v letech 1830tých pro martinický cukrovar. Poslední práci v polovině října bývalo vinobraní, o němž je řeč ve stati jednající o vinohradnictví.

Ku běžným radostem v rodinách náležely křtiny, které se ve všech rodinách slavily jen v užším rodinném kruhu. Ale "úvodky" bývaly oslavovány nákladně za přítomnosti širokého příbuzenstva, sousedů a známých. V rohu světnice kolem šestinedělčina lůžka zavěšovala se u stropu nádherně vyšívaná plachta zvaná "koutnice" sahající až k zemi. Na příhodném místě plachty byla vyšita "mřížka", kudy se žena - šestinedělka - dohovarovala s domácími a s návštěvníky. "Víněk", který byl položen na křtu dítěti k hlavičce, zůstal zavěšen na koutnici, pokud nebyla matka v kostele "na úvodě". Plachta "koutnice" bývala majetkem rodiny nebo "babky" (porodní asistentky), která ji půjčovala za určitou náhradu. Babky měly v zásobě více druhů koutnic lišících se materiálem a výšivkami. Moje první chůva Marjána Hájková, rozená Kuchařková ze Žarošic, posléze provdaná za Josefa Hájka z Klobouk a po jeho smrti za Jana Konečného z Uhřic, dala mi vypsati svým druhým manželem úvodky slavené po mém narození. Sloužila u nás, když jsem přišel na svět a v listu vypravovala, jak mě chovávala a vychovávala. O mých

úvodkách prý byla veliká hostina, kromě kmotrů Jakuba Piláta a jeho manželky Evy z Klobouk čísl. 112 v Ohavě a blízké rodiny byli přítomni pan děkan Jiří Vrba s panem kaplanem, pan učitel a spolu soused Vavřín Friedrich a někteří páni z kanceláře okresního soudu. Bylo všeho hojně a veselo prý proto, že jsem se narodil jako "poškrabek" za 17 let po bratrovi. Marjána přispěla po hostině k veselosti hostů tím, že se objevila v tátníkových šatech - v režných bílých plátenicích, kordule, kacabaji a s kloboukem na hlavě. Opatrovala prý mě vždy s velikou láskou, ale jednou až příliš odvážlivě. Když totiž rodiče jednou se vraceli z "ranni", běžela ze světnice do síně otevřít jim dveře a radostně zvěštovala: "Jakóbek už sám stojí!" Vcházející maminka mě opravdu viděla stát v koutku okna pevně zavinutého povíjákem v peřince. Jak jsem uviděl maminku, nahnul prý jsem se a padl - mamince rovnou do náručí.

Marjána sloužila u nás několik let, pak rok na faře a zas u nás, až se vdala. Bývala v Chaloupkách pod větrákem, kam jsem k ní chodil s maminkou i sám na besedu také ještě jako student i učitel. Nádeničila u nás a hlavně byla mamince k ruce. Po smrti mých rodičů dojížděl jsem k Marjáně do Klobouk jako domů. Zůstala bezdětnou. Když umřela, poslal jsem jí jako své chůvě na pohřeb věnec po mých dospělých dětech. Bůh oslav její duši!

Ještě nákladnější a vybranější než úvodky bývaly starodávné kloboucké selské svatby, jejichž popis pro nehynoucí paměť také v této knize zaznamenávám obšírněji ve zvláštní kapitole. Svatby z přifařených osad (katolické Krumvíře, evangelické z Morkůvek), bývaly ještě nádhernější tím, že vpředu svatby jelo banderium mláďenců v krásném ladném hanáckém kroji na vyzdobených koních. Mláďenci měli v holínkách zastrčeny borové májky s připevněnou "plínou" - praporcem t.j. barevným šátkem pentlemi bohatě ozdobeným. Svatebčané na vozech, pěkně ozdobených, tažených bujnými koňmi, měli podobné "plíny" a cestou někteří stříleli z pistolí. V prvním voze vždy jeli a hráli muzikanti. U katolíků bylo zvykem, že mláďenci v kostele

ministrovali místo ministrantů, ale tito přece svůj příslušný obolus si vybírali. Hned po každých zdavkách nevěsta byla přioděna vyšívanou chůvkou a šla "na úvod" za knězem kolem oltáře. Kostelní žebračky jí připravily před oltářem stoličku na kleknutí. Honosné vyšitou nevěstinou svatební chůvou se přikrývalo potom každé její dítě, když kmotři je nesli ke křtu. Po zápisu sňatku na faře jela přespolní svatba hned domů, nebo se zastavila v bývalé panské hospodě na rynku, aby se svatebčané občerstvili a při tom si zatancovali.

Lid v Kloboukách a okolí prožíval nejen radostné, ale i žalostné události pospolitě se svými přáteli, příbuznými, sousedy a známými. Ze žalostných příhod bylo to především úmrtí některého člena rodiny, k jehož pohřbu se scházeli rodinní příslušníci i vzdálenější příbuzenstvo bez jakéhokoliv pozvání. Smutná novina se vzkazovala jen lidem přespolním. Za nosiče mrtvol dospělých bývali zváni zvláště příbuzní. Po každém pohřbu se pořádala nosičům a příbuzným pohřební hostina, bývala zvláště velická, zemřela-li osoba svobodná, neboť platila za její svatbu. Mládenců a družiček bylo jako o svatbě a po hostině se i tancovalo. Katolický hrobař donesl k domu pohřební máry, pak zavrtal do víka rakve stojatý kříž, evangelický hrobař stojatý kalich. Věnce na rakev se nedávaly leda u pánů. Smuteční šaty byly černé barvy. Při pohřbu řemeslníka, i evangelíka, byly nesený v průvodu cechovní postavníky a provázející cechovníci dostali všichni do rukou hořící cechovní svíčky. Rakve svobodných a dětí mívaly bílý, červený nebo

modrý nátěr, bývaly též polepeny papírovými tapetami a pestře malovanými květy, rakve ženatých a vdaných bývaly natřeny vždy černě nebo tmavohnědě, jen málo hrobů bylo opatřeno prostým dřevěným křížem, málokdy železným. Celý kamenný pomník byl na katolickém hřbitově toliko jeden - Anny Příborské, choti panského úředníka, matky dvanácti dětí, zesnulé r. 1808. Na evangelickém hřbitově bylo jen velmi málo a to dřevěných pomníků s kalichem i bez něho. Hrob, po němž se mnoho chodilo a šlapalo, byl považován za zvlášť výhodný pro spásu duše a v něm pochovaného. Zemřelé děti stávaly se hned andělíčky v nebi. Bylo zvykem, že zemřelou pannu nosili k hrobu mládenci a zemřelého mládence družičky. Při tom po boku mládenců kráčely družičky, z nichž každá nesla v obou rukou mládencův smeknutý klobouk. Naopak mládenci kráčeli po boku družiček, ale nesli smeknuté klobouky sami. Pamatuji také, že ještě v choleru r. 1866 byly na pohřbech, jmenovitě bohumilských, tak zvané naříkačky, které rodina nebožtíkova požádala, aby lámající rukama plakaly, bědovaly a naříkaly za plat nad zemřelým. Ublížil-li zemřelý někomu za živa, vyprošovaly mu odpuštění, vykřikovaly jeho dobré vlastnosti, ale vyčítaly mu případně i vlastnosti špatné a ubezpečovaly ho, že jeho poklesky jsou mu z lásky odpuštěny. Jedna naříkačka prozradila i to, co dostala za svůj nářek řkouc: "Naříču, naříču za hrachu měřicu." Jiná nebožtíkovi připomněla, jak se měl na světě dobře a přece odešel: "Janku, tu ležiš na marách a smažený véca máš na kamnách."

Mezi tématy, která se stala pro etnografii v posledních letech opět velmi aktuálními, stojí na jednom z předních míst výzkum Čechů žijících v cizině.¹⁾ Po roce 1989 se naskytla možnost provádět jej snadněji i u menšin usídlených v některých zemích západní Evropy, kam dříve český badatel získával přístup jen velmi obtížně. K takovým projektům patřil nedávno ukončený výzkum některých složek lidové kultury u obyvatel moravského a slovenského původu žijících v oblasti Moravského pole v Dolním Rakousku. Prováděl se na půdě brněnského pracoviště Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky.²⁾ Ve stejné době plánované studium života vídeňských Čechů,³⁾ které mělo být součástí šířeji koncipovaného projektu s účastí několika institucí, se v ÚEF rozběhlo teprve v minulém roce, a to jako grantový úkol nazvaný Národopisný výzkum české menšiny ve Vídni. Proti původnímu plánu se v současné době studuje toto téma v několika méně rozsáhlých, navzájem nepropojených a nekoordinovaných akcích, a to jak na české, tak na rakouské straně.⁴⁾

Češi a Slováci jako významná národnostní menšina sídlící v hlavním městě bývalého rakouského mocnářství poutali pozornost různých odborníků, což se odrazilo v řadě prací vydávaných od druhé poloviny minulého století až do současné doby. Zatímco v 19. století dominovali v literatuře o vídeňských Čechích především autoři české národnosti nebo píšící česky,⁵⁾ v posledních desetiletích narostla intenzita zájmu o tuto problematiku i u autorů německých a rakouských. I v současné době probíhá výzkum české menšiny, který provádí skupina vídeňských etnografů - V. Mayer, W. Slapansky a H. Thiel.⁶⁾ Dosud nejvíce pozornosti věnovala této otázce německá badatelka M. Glettler.

Starší česky psaná literatura o vídeňských Čechích a Slovácích pochází od publicistů, vlastenecky orientovaných příslušníků inteligence, politiků a historiků. Tím

je dána základní charakteristika těchto prací a současně východisko studia české menšiny ve Vídni a v Rakousku vůbec. Díla využívají především oficiálních materiálů a dokumentů, výročních zpráv o činnosti organizací a spolků, těží z archívních spisů, statistických údajů atd. Autoři v nich přesvědčivě dokládají početnost obyvatel české národnosti ve Vídni i jejich význam pro hospodářskou prosperitu sídelního města. Z jiné strany je poukazováno na existenci a úroveň vybavení výchovných a kulturních zařízení pro potřeby menšiny, která má možnost vychovávat děti v českém jazyce, a to jak v rodině, tak ve škole, vnímat v češtině umělecká díla i naslouchat českému slovu při bohoslužbách. Z pohledu některých autorů vyznívá jisté uspokojení s tím, co má menšina k dispozici. Častěji se však objevuje výrazná nespokojenost s poměry, v nichž žije česká menšina, autoři kritizují nezájem Čechů o uchování jazyka a národních zvláštností, objevuje se kritika vztahu českých zemí ke krajanům ve Vídni apod. Na celkovém vyznění těchto prací se podílel fakt, zda je psal Čech nebo Rakušan či zda vznikla za monarchie nebo po vzniku samostatného československého státu. Všechna tato díla mají svůj nesporný význam, neboť dávají nahlédnout do historie vystěhovalectví do Rakouska, ukazují sociální složení české menšiny, vzdělanostní úroveň Čechů a Slováků i kulturní a společenský život. Poznáváme historii českého školství, spolkový život a činnost inteligence - vědců i umělců. Vytrácí se z nich však to, co zajímá etnologii či národopis - všední každodenní život ve všech jeho projevech. To, jak svůj život ve Vídni vidí a charakterizují sami jeho účastníci.⁷⁾

V současné době už nemůžeme počítat s tím, že najdeme ve větší míře projevy národní příslušnosti nebo národních zvláštností v životě Čechů žijících dnes ve Vídni. K tomu je doba už příliš pokročilá a česká menšina se do té míry sblížila s ostatními obyvateli rakouské metropole, že vzniká otázka, zda je v této

souvislosti ještě vůbec možno mluvit o menšině v tom slova smyslu, v jakém se zpravidla tento termín používá. Vzhledem k tomuto stavu se jeví jako nanejvýš potřebné pokusit se ještě zachytit to, co příslušníci této skupiny, dnes většinou lidé vysokého věku, mohou o životě někdejší české menšiny říci. Pokusit se zaznamenat to, co označujeme jako oral history. Tímto směrem je především orientován náš výzkum. Rozhovory jsou vedeny výhradně v českém jazyce. To zřejmě chybělo práci badatelů, kteří prováděli výzkum na rakouském území v posledních desetiletích. Nejde přitom jen o to, že se tak poznává a studuje současná podoba jazyka u nositelů žijících už po generace v německy mluvícím prostředí. V rozhovorech se zaznamenávají také výrazy či pojmenování určitých věcí a skutečností, které prozrazují směr, jímž se ubírá způsob života menšiny. Interview vedené v českém jazyce dokládají existenci jevů i to, jak dnes fungují. Pokud něco přestalo žít, existovat, zmizelo zpravidla i ze slovní zásoby.

Rakouští badatelé a starší česká literatura se soustředili především na ty Čechy, kteří ve Vídni nebo v Rakousku stále žijí. Ale řada někdejších českých obyvatel rakouského hlavního města se vrátila do Československa po převratu v roce 1918 a nebo ještě později, kdy utekli před Hitlerem. Poslední vlna reemigrace pak proběhla po skončení druhé světové války. O příchodu vídeňských Čechů nebo Čechů z Rakouska do vlasti jejich rodičů a prarodičů, popř. jak to sami někdy označují, do jejich původního domova (třebaže se zde nenarodili), máme oficiálních informací dostatek.⁸⁾ Jak přestěhování probíhalo, kolik lidí sem přišlo, jak dlouho reemigrace a repatriace trvala atd. Ale menší pozornost se věnovala přímo lidem, konkrétním osudům těch, které někdy poněkud odcizeně nazýváme reemigranty. Etnografie se tímto problémem zabývala už dříve. Existuje řada prací o reemigraci, avšak je patrné, že badatelé mají ještě na tomto poli rezervy.

Hned z toho, jak reemigranti Vídeň, Rakousko a Českou republiku nazývají, vyplývá, jaký je jejich vztah

k místu, kde dnes žijí. Narážíme na různorodou škálu názorů a pocitů. Od jednoznačného označení bývalého Československa jako vlasti až po trochu nostalgicky zabarvené vzpomínky na někdejší domov ve Vídni. Při rozhovorech s reemigranty, kteří přišli z Rakouska do Československa na výzvu presidenta Beneše nebo už o několik roků dříve, získáváme nejrozumnější vzpomínky na život české menšiny ve Vídni, vyznívající většinou pozitivně. Informátoři také často porovnávají své představy o životě v Československu s tím, jaký osud je zde pak potkal. Získáváme i dokumenty - listiny, fotografie a další předměty osobního rázu, které umožňují konkretizovat obraz každodenního života Čechů ve Vídni, zejména v prvních desetiletích našeho století.

O tom, že studium této otázky je aktuální a že ji tak chápou i ti, kterých se to přímo týká, svědčí ohlas, který vyvolaly relace s výzvou ke spolupráci uveřejněné v hromadně sdělovacích prostředcích. Reagovala na ně řada osob, které ochotně dávají k dispozici osobní památky, věnují svůj čas k rozhovorům a dělí se o vzpomínky na osoby, místa i celý život ve Vídni a po přesídlení také v Československu.

Současný výzkum netrvá příliš dlouho, avšak v této fázi lze konstatovat, že pocity přímých aktérů vyznívají v poněkud jiném duchu, než jak to naznačuje převážná většina publikovaných prací. I když lze počítat se značnou mírou subjektivity, nelze na druhé straně posuzovat podmínky, v jakých žili Češi a Slováci ve Vídni, jen na základě oficiálních dokumentů. V této souvislosti nápadně vystupuje do popředí rozdíl mezi téměř výhradně negativně charakterizovanými poměry ve druhé polovině minulého a v počátečních desetiletích našeho století v literatuře a mezi tím, jak vzpomínají na léta strávená ve Vídni reemigranti, kteří žijí od konce druhé světové války v dnešní České republice. Je zřejmé, že existoval uvnitř české menšiny poměrně čilý kulturní a národní ruch a aktivita, navíc finančně i morálně podporované Československou republikou. To vše napomáhalo rozvoji a udržování jazyka a kultury i v německy mluvícím okolí. Dokladem toho je např. skutečnost, že česky umí dobře i mnozí,

kteří se ve Vídni narodili a nikdy vlastně nežili v českém prostředí. Nepochybně tomu napomáhala existence českých škol, jejichž množství, úroveň a význam vzrostly po vzniku samostatné Československé republiky.

Proces asimilace však zastavit či nějak výrazně zpomalit nelze. Aspoň ne v takovém prostředí, jaké představuje významná evropská metropole v součas-

nosti. K této základní a všeovlivňující skutečnosti se druží i přerušení styků mezi Vídni a Československou republikou, přerušení styků obyčejných, každodenních, takových, jaké byly možné až do druhé světové války. Takže zřejmě jde nyní už o poslední příležitost zdokumentovat některé projevy života a existence této kdysi pro rakouskou monarchii tak významné národnostní menšiny.

Poznámky

1. Výzkum se orientoval na Čechy v Bulharsku, Rumunsku, v bývalé Jugoslávii a v bývalém SSSR. Pozornost věnovali badatelé i Čechům v Rakousku. Vyšla řada sborníků nazvaná Češi v cizině, kterou vydává Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR v Praze, věnovaná této problematice. Nověji se výzkum zaměřuje na studium Čechů ve Francii a pokračuje výzkum rakouských Čechů.
2. Srov. M. Šrámková - M. Toncrová: *K problematice přesahu české lidové kultury v rakouském Marchfeldu*. Český lid 79, 1992, s. 135-143; též: *Ty ranšpurské zvony zvoňá*. Brno 1993; M. Šrámková: *Das slawische Erzählgut in Rabensburg im nordöstlichen Niederösterreich*. Jahrbuch des öst. Volksliedwerkes 41, 1992, s. 127-135.
3. Výzkum u Čechů v Rakousku se prováděl i v 80. letech, a to pomocí dotazníků u reemigrantů a na základě studia archivních materiálů o reemigraci. Výsledky jsou publikovány ve sborníku Češi v cizině, sv. 4.
4. V současné době probíhá např. jazykový výzkum, který provádějí pracovníci Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brně. Historický přístup převládá ve výzkumu organizovaném v rámci oslav milénia rakouského státu (provádí dr. Blažena Gracová z Ostravy). Na toto téma je zadána i jedna diplomová práce na Filozofické fakultě MU v Brně
5. Nejúplnější soupis literatury k této problematice najdeme v práci M. Glettlerové *Die Wiener Tschechen um 1900. (Strukturanalyse einer nationalen Minderheit in der Großstadt.)* München - Wien 1972.
6. Srov. např. V. Mayer: *Problematik der Assimilation der Wiener Tschechen*. In: *Etnokulturelle Prozesse in Mitteleuropa im 20. Jahrhundert*. Bratislava 1994, s. 199-210; W. Slapansky: *Fremde in der eigenen Stadt - Toleranz und Intoleranz am Beispiel der Wiener Tschechen um 1890*. Tamtéž, s. 177-185; též: *Das kleine Vergnügen an der Periferie. Der Böhmisches Prater in Wien*. Wien 1992.
7. Je méně prací, které třeba formou osobních vzpomínek přibližují život vídeňských Čechů. K nim patří např. *Vzpomínky na českou Vídeň a okolí (1897-1919)* od J. L. Raušara (1932). Také mnohá beletristická díla dobře informují o všedním, každodenním životě vídeňských Čechů. Novější práce vědeckého rázu jsou otištěny v již zmíněné řadě sborníků Češi v zahraničí (viz pozn. č. 1).
8. Srov. J. Vaculík: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno 1993; V. Kristen: *Vznik Československé republiky a rakouští krajané*. In: *Ceši v cizině 4*, Praha 1989, s. 77-88; K. Průšek: *Vzpomínky na meziválečný život české menšiny ve Vídni*. Tamtéž, s. 90-95; I. Heroldová: *Reemigrace Čechů z Rakouska po 2. světové válce*. Tamtéž, s. 222-317.

Hudba Dramatického spolku (Vídeň, XVII. okres). Foto 1919, repro J. Horák. Z rodinného alba reemigrantky Milady Matlachové, narozené r. 1918 ve Vídni, bytem v Brně. Sbírka fotografií ÚEF AV ČR v Brně.

Česká mládež na výlete v Maria-Grünn. Foto 1930, repro J. Horák. Z rodinného alba reemigrantky Hedviky Štěpánkové, narozené roku 1913 ve Vídni, bytem v Brně. Sbírka fotografií ÚEF AV ČR v Brně.

36. FOLKLÓRNE SLÁVNOSTI MYJAVA '95

16.-18. června (tedy týden před jubilejní Strážnicí) se konal již 36. ročník Folklórnych slavností Myjava 1995. Pořadatelé akce bylo Regionálne kultúrne stredisko Senica, město Myjava a Dom kultúry Myjava. Cennou devízou Myjavců je krásný přírodní areál s amfiteátrém situovaný sice poměrně daleko od města, avšak v krásném zalesněném prostředí.

Propagační materiály festivalu (mimo chodem poctivě vyvěšené snad po celé příhraniční oblasti Moravy) doprovázel tradiční motiv klobouku - tedy hlavně programový sborník a grafický plakát. Programový sborník - graficky na slušné úrovni - by si zasloužil poněkud lepší zakonponování fotografického materiálu. Textový plakát byl vyroben jak v tradičním velkém formátu, tak prakticky zmenšený (A4). Povšimněme si faktu, že programový sborník uvedl - stejně jako první sobotní pořad - primátor Myjavy. Město totiž není jenom platonickou oporou akce, ale účastní se celé přípravy a nese i část finančních nákladů.

Nejprve alespoň telegraficky o pátečním dění: všechno zahájila vernisáž doprovodné výstavy západoslovenských hrnců a keramiků v Múzeu SNR a jako obvykle večerní myjavský pořad.

V sobotu dění předznamenal "promenádní" koncert dechové hudby z Topolčianok (poněkud nečekaně na hlavním pódiu, v amfiteátru). Po krátké přestávce oficiálně zahájil festival primátor města a mohl se rozběhnout první pořad *Perla Požitaví* - profil

obce Topolčianok z Požitaví. Program byl sice příjemný, ale monotónní a nabízí se otázka o nosnosti tohoto typu pořadů.

Následoval hudební pořad *Ej, na Myjave pekne hrajú...* věnovaný 115. výročí narození slavného myjavského hudece Samko Dudíka. Byl opět striktně regionální a místní - jeho cíle se však lišily od páteční bilance současného Myjavská. Autoru Samko Smetanovi se podařilo předvést celou šíři lidové hudby subregionu - poměrně malé oblasti vymezené trojúhelníkem Brezová - Vrbovce - Stará Turá se středem v Myjavě. Základní schéma pořadu vycházelo z juxtapozice reprodukcí hudební archiválie (např. Ján Petrucha z Priepasného a jeho následovníci) a jejich současných nositelů. Svě místo si našla i dětská cimbálová muzika ze Staré Turé s perfektním dvanáctiletým primásem (i zpívajícím). Pak již následovala menší kopaničářská muzika z Turej Lúky (heligónka, klarinet, trubka) a ty ostatní. Výborně vyniklo i krajové rozpětí mezi malými muzikami s heligonkářem až po klasickou "velkou" cimbálovou muzikou, jejímž prototypem byla ta Dudíkova. Pořad uváděl zasvěceně Peter Kolárik, jehož jméno nikoliv náhodou poukazuje na muzikantskou rodinu Kolárikov z Priepasného. Volba se ukázala být vhodnou - prostě věděl, o čem mluví (když mluvil o písničkách, dokázal je i zazpívat).

Nyní alespoň stručně o proponovaném sledu pořadů - souborový pořad *Regrúti* byl volně spojen regrútskou tematikou a vycházel z čísel prestižních slovenských souborů (Ekonom, Gymniak, Ponitran, Vršatec).

Tematický pořad *Keby ste vedeli, čo som ja chcela* hodlal odhalit "čo všetko dievky urobí, aby sa dostali pod čepiec." Z řady koncertů a zábav ve sborníku výrazně vyčnívalo - a bylo prezentováno jako dramaturgický počín - vystoupení CM M. Hrbáče jakožto následovníka spřízněné horňácké muziky. Vzájemné sympatie a inspirace moravských horňáckých cimbálových muzik a myjavských hudeců mají totiž hluboké kořeny. Na neděli kromě závěrečného galapřehledu a dětského bloku byl připraven zajímavý projekt pro děti - škola her, tanců a zábavy - svérázná dílna věnovaná dětem, ideální právě pro místní nedělníky s dětmi. Doufejme, že v roce 1996 bude možno vidět druhý ročník této dílny i celý festival v úplnějším rozsahu.

Co se týče pořadatelské služby - z pohledu návštěvníka vše v pořádku, ovšem důkladněji obeznámení vypožurují, že přírodní neohrazený areál není pro pořadatele to pravé ořechové. Malou výtku bych měl ke dvěřím označeným "Tiskové středisko" - nikdy jsem tam nikoho nezastihl. Ozvučení amfiteátru provedla bratislavská firma (současně uvedená mezi sponzory) prostě na jedničku.

Neprozdíráme snad nic tajného, když označím vztahy strážnického a myjavského festivalu za velmi přátelské. Zdali z tohoto vztahu vzejdou i vážnější programové impulsy však ukáže teprve budoucnost.

Michal Škopík

"Vážení lidé, děti a kmeti! Zveme Vás na slavnost do pohádkového města, na cesty i necesty lesa Řáholce, do krajiny, kde je Český ráj... Aby se tu s úsměvem setkávali lidé přes společenské, věkové i zeměpisné hranice, děti nehandicapované s dětmi z léčeben, staří s mladými, zdejší s přespolními!"

Návštěva unikátního jičínského festivalu si vyžaduje zbavit se předem jakékoliv předpojatosti. Nedá se na něj rozhodně pohlížet jako na tradiční folklórní festival či dokonce slavnost vycházející ze zvykosloví, i když zde najdeme hned několik folklórních pořadů a našli bychom i souvislosti s děním současných hodů, jízdy králů apod.

Nultý ročník "Jičína" se konal v roce 1990, nynější pátý je tedy důkazem, že se nejedná o žádné vytěžování tradic, ale potěšitelný zrod nové akce v době nejhoršího útlumu zájmu o kulturu. Nezávislost na státních dotacích je samozřejmostí, avšak jedním z podstatných spolupořadatelů i sponzorů se stalo město (poskytlo část financí, pronájmy prostor zdarma a kulturní dům placený opět městem se též podílel na festivalu) a okresní úřad. Celookresní charakter festivalu (viz program a přesahy do okolních míst) je spíše proklamací a daní spolupořadatelství okresního úřadu, obranou proti výtkám z platební nekázně okresu ("Jičinocentrismus"). Nutným předpokladem konání byla řada sponzorů vyjmenovaných na "sponzorském" plakátu.

Návštěvnost festivalu je vlastně neurčitelná - a něco podobného platí i

o počtu účinkujících. Snahou je umožnit vystoupení téměř každému, kdo o to projeví zájem. Smyslem všeho je mobilizace tvůrčích schopností a zájmu vši veřejnosti a nutným předpokladem chuť ze hry mezi dospělými i dětmi (dvojnásob to platí i pro pořadatele). Vůbec v řadách pořadatelských i v tvaru samotného festivalu můžeme vysledovat dvě naprosto odlišné linie: skalní nadšence, kteří fanfarónsky (a obětavě!) hravým způsobem tvoří štáb a duši slavností a současně snahu praktiků dát akci definovanou podobu, program a řád. Je to asi typické pro všechny mladé a nadšenecké fáze vývoje kulturních (zatím neinstitucionalizovaných) podujetí - maně se nabízí podobnost s prvními Strážnicemi! Podle názoru organizačního štábu ("vejborů" jejich vlastními slovy) je třeba aktivizovat lidi, přitáhnout je k spontánnímu muzicírování, ponocování. V podmínkách některých moravských festivalů, pámbůh zaplat, samozřejmě a očekávaná kvalita...

Štáb sponzorovaný a personálně i technicky posílený i z řad místních podnikatelů vydává k příležitosti festivalu řadu účelových tiskovin, které všechny velmi vtipně využívají ve své grafické podobě dětských výtvarných prací - např. programový leták, plakát, další menší verze programu a já nevím co ještě vůbec. Každý den vychází Pohádkové noviny naplněné díky řadě "dobrých duchů" (dobrovolných spolupracovníků přecházejících z řad středoškolské mládeže) články více a hlavně méně vážnými - nulté číslo přináší ovšem program a "zákony pohádkového města Jičína". Takže nikoho nepřekvapí, když prvně u jedné z paní

učitelek celý týden budou chodit do vyučování v kostýmech indiánů (povinně-nepovinně) a když bude "popotahována" ekonomická škola za odvahu, se kterou si učitelé dovolili zkoušet. U "vstupu" (Valštejské brány) jsou vyvěšeny "zákony" a přísná dobrovolná pořadatelská služba...

Nyní něco o záměrně poněkud nepřehledném programu: není ani možno, aby v něm bylo zachyceno všechno. Jeden týden (25. 9. - 1. 10. 1995) je dlouhá doba, naplněná vším od průvodu, karnevalových masek, loutkového divadla až po středověký trh. Setkala se zde tradice snad všech možných neformálních, legraci vzbuzujících neckiád, koloběžkářů aj. dětských zábav. Hudební život přál jak vážné hudbě (např. varhanní koncert), tak jazzu, pořadu divadla Semafor i folklóru. Od úterka každý den alespoň jednou vystupoval folklórní soubor (především dětské), a to nejenom místní či regionální. Snad největší fúze vyvolaly svou bezprostředností děti z valašského Sedmikvítku (Frenštát p. R.) a samozřejmě i místní. Nedělní přehlídka folklórních souborů bohužel utrpěla velmi špatným počasím a déšť ji nakonec rozehnal... Velmi příjemným osvěžením byly sobotné nedělní středověké trhy. Otevřenost se projevila i v počtu zastoupených amatérských a částečně i profesionálních divadelních souborů (Hradec Králové).

Folklor? Prezentace folklóru a souborů jen jednou fazetou složitějšího tvaru a obsahu lidové kultury. Avšak co je to folklór - předvádění konzervovaných zvyků, písní a krojů či tvoření nového, za pochodu a mimoděk. Nabízí se souvislost s městskými festivaly západ-

ní Evropy spojujícími předvádění pouťových atrakcí, cechovních praporů a krojů s dovezeným kořením východoevropského folklóru (značná část výjezdů našich souborů do západní Evropy). Vzdálenost od venkovských kořenů a skutečné autenticity je velká; nejspíš nevědomky spíše se projevuje podvědomá snaha tvořit novou, karnevalovou formu (viz Bachtin)! Je-li to folklór, těžko říci, avšak lidová kultura dneška - zajistě... Je-li to k dobrému - toť jiná věc.

Michal Škopík

SETKÁNÍ FOLKLORISTŮ V BRATISLAVĚ

Tematicky úzce vymezený seminář k dějinám slovesné folkloristiky, který proběhl na konci listopadu (28.-29.11.1995) v Bratislavě, zorganizovalo oddělení folkloristiky Ústavu etnologie SAV v Bratislavě. Důvodem byl projekt se stejným zaměřením, který tvoří jeden z úkolů tohoto pracoviště pro příští léta. V současné fázi zpracování tématu představili slovenští kolegové dosaďadní výsledky bádání, které se má spojit se studiem folklorismu. Úvodní referát M. Leščáka přinesl přehled zájmu o slovesný folklór na Slovensku a jeho periodizaci. S. Švehlák jej doplnil údaji o formách scénického folklorismu na Slovensku s důrazem na 20. století. Charakterem a výsledky studia této části lidové kultury v minulém století se zabýval příspěvek J. Michálka, v němž autor zdůraznil úlohu a upozornil na nutnost zhodno-

cení zázemí, z něhož folkloristické bádání na Slovensku vycházelo: na přínos sběratelů - ochotníků a laiků, kteří sice postrádali odborné vzdělání, ale zato důvěrně znali terén. Další období, tzn. přelom 19. a 20. století, na podkladě konfrontace několika osobností slovesné folkloristiky na Slovensku zhodnotila ve svém vystoupení Z. Profantová.

Do speciálnějších problémů souvisejících s projednáváním a diskutováním tématem uvedl přítomné svým referátem o náboženském folklóru J. Komorovský, o F. Wollmanovi jako folkloristovi promluvil B. Beneš a jednu z nejstarších slovenských sbírek písňových textů, známou jako Hallašova sbírka, přiblížila V. Sedláková. Hosté z Maďarska - A. Divičanová a O. Krupa referovali o folklóru a folklorismu a o národopisném výzkumu a uplatňování jeho výsledků v prostředí maďarských Slováků. O počátcích folkloristického bádání na Moravě a ve Slezsku, a to v rámci instituce k tomu vytvořené informoval příspěvek M. Toncrové.

Ve druhém dni jednání se k problematice slovesné folkloristiky vrátila H. Hložková v referátě, v němž zhodnotila teoretická a metodologická východiska uplatňovaná při studiu historických pověstí. Na tento příspěvek jistým způsobem navázalo pojednání o erbovních a genealogických pověstech v podání I. Hrabětové. Seminář uzavřely dva příspěvky. C. Kiliánová pohledem na jednu z postav slovenské slovesné folkloristiky - F. Šujanského. Z. Vanovičová zase hodnotila autorskou tvorbu D. Chrobáka z pohledu folkloristiky.

Tímto způsobem chtějí badatelé přistupovat k celkovým dějinám - přes takřka monografické zpracování a zhodnocení jednotlivých osobností slovenské folkloristiky, a to bez ohledu na rozsah a význam jejich díla.

V poměrně krátkém časovém úseku odezněla na tomto jednání řada zajímavých příspěvků. V plném znění se s nimi zájemci mohou seznámit ve sborníku, který se připravuje.

Marta Toncrová

VÝSTAVY LIDOVÉ ARCHITEKTURY A INTERIÉRU V MUZEÍCH V ČECHÁCH V ROCE 1995

Kromě výstav realizovaných muzei vlastivědného typu a muzei v přírodě, objevila se problematika lidového stavitelství i na výstavních akcích uspořádaných k 100. výročí Národopisné výstavy československé konané v roce 1895 v Praze (dále jen NVČ). Jedna z nich proběhla v Okresním muzeu Českého ráje v Turnově (10.1.-20.2.1995) pod názvem *"Pojizeří na NVČ v roce 1895"*. V tomto regionu se datují počátky dokumentace lidového stavitelství již do první poloviny 80. let 19. století a jsou spojeny s osobou akademického malíře Jana Prouška (1857-1914). Součástí této výstavy byla také instalace části světnice lidového obydlií Pojizeří (zaujala např. malovaná skříň z Turnovska, dat. r. 1833) z exponátů zastoupených na dvou národopisných výstavách v Turnově (r. 1893 a 1895, muzeum v Turnově však bylo založeno již r. 1886) a

v expozici pojizerského statku na výstavní dědině v krajině oddělení na NVČ v Praze (muzeum zapůjčilo 405 exponátů a okresní odbor NVČ v Turnově dodal 227 předmětů). Z dalších exponátů vztahujících se k lidové architektuře Pojizeří zaujala na výstavě studie českých dřevěných staveb - náčrt J. V. Šimáka zpracovaný J. Prouskem. J. V. Šimák se totiž jako mladý student spolupodílel na instalaci interiéru České chalupy na Všeobecné zemské jubilejní výstavě v roce 1891 v Praze. Zajímavý byl rovněž model chalupy u Hladíků ve Staré Vsi u Vysokého nad Jizerou (okr. Semily), zhotovený F. Hanušem. V tomto městě rovněž existoval okresní odbor NVČ a výstava prezentovala sbírkovými předměty i další samostatná krajině oddělení na NVČ - Jilemnici (okr. Semily), Železný Brod (okr. Jablonec nad Nisou), Hořice v Podkrkonoší (okr. Jičín) a Mnichovo Hradiště (okr. Mladá Boleslav).

Okresní úřad na Kladně ve spolupráci s Vlastivědným muzeem ve Slaném a Okresním muzeem v Rakovníku připravily výstavu s názvem *"Novostrážsko na kresbách Václava Fialy"* (Slaný, listopad 1994-leden 1995 a Rakovník, březen-květen 1995). Dokumentací vesnické stavební kultury se začal Václav Fiala (1896-1980) zabývat na Slánsku od druhé poloviny 20. let 20. století. Na výstavě byly prezentovány autorovy kresby vesnické zástavby (tužkou a perem) z roku 1941) a to zejména z obcí: Bdín, Kalivody, Pochvalov, Rynholec, Řevničov (okr. Rakovník). Výstava představila i výsledky srovnávacího úsilí, které vyvinuli autoři výstavy (porovnali totiž

stav objektů zachycených Fialou na počátku 40. let s jejich současnou podobou v r. 1994). Některé stavby za dobu uplynulých více než 40 let úplně zanikly - např. usedlost čp. 5 v Řevničově s polovalbovou střechou obytné části pokrytou došky a s klenutou bránou s nikou), dále roubené špýchary u statků v Pochvalově či hrázdné stavení na návsi ve Bdině). Naopak ze zachycených kreseb ještě existuje roubené a z části kamenné patrové stavení s pavlačí v areálu statku čp. 6 v Kalivodech. V. Fiala přispěl výraznou měrou k dokumentaci původní zástavby vesnic a regionálního typu lidové architektury na Slánsku a v okolí Nového Strašce.

Regionální muzeum v Kolíně uspořádalo na své pobočce v Muzeu lidových staveb v Kouřimi v květnu-září 1995 další díl výstav k národopisné dokumentaci lidové architektury pod názvem *"Alois Terš a národopisná kresba (kresby zděné lidové architektury Československé a Prachaticka)"*. Byly vystaveny originály barevných akvarelů a kopie kreseb tuší výhradně ze sbírek Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. Alois Terš, původním povoláním učitel, se věnoval dokumentaci lidového stavitelství od 40. do 80. let našeho století a to v obcích okresů České Budějovice a Prachaticy (soustředil se poněkud více na Doudlebsko, Zbudovská Blata, okolí Netolic a Divčic). Autor se speciálně zaměřil na výzdobné motivy uplatňované na jednotlivých stavbách regionu lidovými staviteli (J. Bursou, Š. Brennerem, neznámým mistrem plástovické oblasti), zachytil dále např. způsob datace na stavbách, tvar otvorů ve

štítě a další jevy. Terš zdokumentoval i pozůstatky staré roubené zástavby sledované oblasti - chalupu u Píchů v Novosedlech (1941, 1980) nebo čtyřbokou stodolu s valbovou střechou krytou došky v Sedlci u usedlosti u Antoníčků (1944, 1980). Z celkových pohledů na zástavbu vesnic (zvláště jejich návsi) zaujaly návštěvníky akvarely Zbudova (1941, 1980), dále Plástovic (1941, 1980) a Malých Chrástů (1941, 1958, 1980), kde zachytil výzdobu jednotlivých štítů a jejich dataci z l. 1845-1904. Zajímavý byl též akvarel z r. 1941 zachycující zděný dům usedlosti Na hradě u Beránků se štítem datovaným r. 1849, jehož valbová střecha byla ještě v té době kryta došky.

Dne 1. 7. 1995 zpřístupnila organizace Státní hrady Křivoklátská jeden z nejceněnějších a zároveň nejzachovalejších objektů lidového stavitelství na území středních Čech - roubený dům čp. 22 - tzv. *Hamouzův statek ve Zbečně*, okr. Rakovník, jehož dějiny jsou písemnými prameny doloženy již od přelomu 16. a 17. století. Z vysoké síně je pavláčkou přístupný patrový roubený špýchar, který se vejde pod úroveň stropu síně (výška 3,85 m). Tento zadní patrový díl s komorami patří mezi nejstarší stavebně existující části domu. V obilné sýpce jsou uloženy dvě původní moučné truhly s předměty spojenými s úschovou obilí. Sbírkové předměty, jimiž jsou vybaveny jednotlivé prostory rychty, pocházejí od občanů ze Zbečna a okolních obcí. Vybavení interiéru v domě, z jehož staršího zařízení se téměř nic nedochovalo, není zatím definitivní. Z nejstaršího inventáře zbe-

čenského domu se zachoval (kromě již výše uvedených moučných truhel) pouze dlouhý stůl na dvou ozdobně profilovaných prkenných nohách a fragment misníku.

Za špýcharem leží výměnek - světnička, zařízení nábytkem z počátku 20. století. Její instalace spolu s kuchyňkou a špýcharem pokročila nejdál. Ve světničce později přistavěné, jsou vystaveny xerokopie kreseb kronikáře Antonína Vokouna, dokládající starou zástavbu Zbečna (např. roubená stavení usedlosti u Čermáků vyhořelo v roce 1935 nebo roubený patrový špýchar u Charvátova mlýna na kresbě z roku 1947).

Výstavy zachycené v některých českých muzeích v r. 1995 týkající se muzejní prezentace artefaktů lidového stavitelství jednak prezentovaly stále objevnou a aktuální dokumentaci a jednak došlo opět po několika letech (mimo muzea v přírodě) k zpřístupnění významného objektu, který dokládá vývoj lidového stavitelství v českých zemích.

Lubomír Procházka

VÝSTAVA O PIVU.

HISTORIE PIVOVARNICTVÍ, ZEJMÉNA PAK NA MORAVĚ.

Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně, 3. března až 30. dubna 1995

I když vaření piva a historie pivovarnictví nepatří v muzeích k nejfrekventovanějším expozičním tématům, jde o obor zajímavý, jak ukázala výstava, kterou s tímto zaměřením ve

svých prostorách uspořádal brněnský Etnografický ústav MZM. Výstava o pivu, která se těšila patřičnému zájmu veřejnosti, navázala na starší úspěšný podnik, který pod názvem *"Už máte vypálené?"*, proběhl v roce 1994.

Autorka výstavy dr. J a r m i l a P e - c h o v á se snažila spolu s historií pivovarnictví přiblížit i technologii vaření piva a ukázat společenský význam tohoto oboru lidské činnosti. První zmínky o pivu se objevují už ve starověku, u Sumeranů a Egypťanů. Pivo vařili i staří Slované. Nejstarší písemná zpráva o pivovarnicích v českých zemích pochází z konce 11. století (nadační listina chrámu sv. Petra a Pavla na pražském Vyšehradě z r. 1088). Původní domácí výroba piva se ve středověku profesionalizuje, jak v prostředí měšťanském, tak i šlechtickém a církevním. Ve 14. století vznikají první cechy pivovarníků a sladovníků. Cechovních památek s příslušným znakem (zkrížené pracovní nářadí) bylo na výstavě prezentováno několik. Vaření piva se postupně soustřeďuje do specializovaných provozů, pivovarů, kde se od 18. století výroba racionalizuje a modernizuje, takže od 30. let 19. století můžeme mluvit o zprůmyslnění tohoto oboru. Jeho průvodním znakem je zánik malých pivovarů a vznik velkých podniků. Staletý historický vývoj pivovarnictví autorka dokumentovala pomocí různých exponátů, obrazových dokladů a dobových fotografií, využila reklamní materiály, spisovou agendu apod.

Na historickou úvodní část navázala technologie výroby piva včetně přípravy základní suroviny, jakou byl slad. I když i zde byl uplatněn histo-

rický pohled, exponáty přibližovaly modernější postupy, užívané v 19. a našem století. Komplikované zařízení ukazovalo, že vaření piva nebylo a není zrovna jednoduchou záležitostí. S pivovarnictvím úzce souvisela některá další řemesla, např. bednářství. Výroba nebo oprava dřevěných sudů, sloužících k uložení a transportu piva, byla soustředěna do bednářské dílny při každém pivovaru. Pracovní postup při zhotovení klasického sudu i s použitým nářadím si měli návštěvníci možnost prohlédnout.

Závěr byl zaměřen na společenskou stránku pivovarnictví. Středověké krčmy, městské i vesnické hospody a restaurace, v nichž se pivo konzumovalo, měly důležité místo v životě společnosti. Na výstavě byl ztvárněn interiér venkovské hospody a shromážděny různé keramické a skleněné korbely na pivo, jejichž objem odpovídal starým mírám, známým už jen z lidových písní nebo staré literatury (máz, holby, žejdlík), protože metrická soustava byla v habsburské monarchii zavedena úředně od roku 1876. Množství písní opěvujících pivo ukazuje na oblibu tohoto nápoje ve všech společenských vrstvách. Že se jedná i v dnešní době o solventní odvětví ekonomiky ukazuje i pěkný výstavní katalog s řadou barevných reprodukcí. Výhradním sponzorem této výstavní akce byl pivovar Radegast Nošovice.

Miroslav Válka

VÝSTAVA PAMÁTNÍKŮ V LOBKOVICKÉM PALÁCI

V komorním prostoru barokní kaple Lobkovického paláce na Pražském hradě byla v uplynulých měsících instalována výstava *"Památky aneb štambuchy, to jest alba amicorum"* s podtitulem "Raně novověké památky 16. - 18. století ze sbírky Archivu Národního muzea".

Výstava, která veřejnost seznamuje poprvé s reprezentativním souborem 24 památníků z celkového počtu 27 "štambuchů" muzejní sbírky, byla autorkou scénáře PhDr. Marií Ryantovou rozdělena do několika oddílů. Seznamují návštěvníky s otázkami vzniku a vývoje těchto svébytných kulturně historických materiálů, které jsou na jedné straně výrazem individuality majitele, jeho zážitků, potřeb, vzpomínek na přátelství, lásku, prchavá i trvalá mezilidská pouta - na druhé straně však neméně výmluvným dokladem rozvíjející se kultury evropské renesance a humanismu, ale také kultury evropského baroka v období 16. - 18. století.

Původ památníků či štambuchů - jak název napovídá - snad souvisel se středověkými erbovními knihami a genealogickými sborníky; v každém případě se však "žánrově" vyvíjel v souvislosti s tzv. knihami emblemat, rozšířenými od poloviny 16. století nejprve ve šlechtickém, později universitním a posléze i měšťanském prostředí. Vlastníky nejstarších památníků byli většinou šlechtici, mnohdy nekatolíci; brzy však vznikaly i památníky studentské, po nich profesorské, své štambuchy mívali učenci i příslušníci svobodných povolání, později také

měšťští řemeslníci. Všechny tyto typy památníků jsou na výstavě v Lobkovickém paláci zastoupeny: např. dva památníky Kryštofa Viléma Haranta z Polžic a Bezručic († 1691), synovce známého vojáka, diplomata, cestovatele a hudebníka; památník studenta práv na universitě v Tübingen Kristiána Scheutlicha z let 1617-1627; památník lékaře v Chebu a Mariánských Lázních Augustina de Bois z let 1665-1674 či "Denkmal der Freundschaft" prof. Belegera z let 1714-1738. Poněkud odlišný charakter mají památníky umělců - pražského malíře Jana Vojtěcha Kulíka († 1677) či "poctivého mládence" Tomáše Šelera (Šerlera), který v letech 1621-1629 majiteli sloužil jako skicář.

Individualita majitelů určila rovněž funkci a charakter jednotlivých rukopisů: někdy byly památníky určeny pro zápisy příbuzných a známých, jindy významným soudobým osobnostem, jako byli např. diplomaté a vojáci z domova i z ciziny, jejichž zápisy mohly mít charakter a funkci doporučujících listů; někteří majitelé památníků užívali k vlastním zápisům - záznamům myšlenek, zážitků i dojmů např. z cest. Vlastní obsah památníků tvořily tedy zápisy a vyobrazení s různými tématy, ale i s rozdílnou úrovní a kvalitou. Velmi časté byly zápisy s nábožensko-etickými sentencemi a motivy, známé z dobové literatury - např. výroky typu "In Spe et Fiducia vita mea"; zajímavé byly i světské záznamy, vyjadřující se k lidským vlastnostem a životu člověka obecně či zachycující rozličné podoby přátelství a lásky. Tak se v památnících vyskytují "přemýšlování" typu "Bude-li mi vod Boha souzená, nebude mi vod lidí voblouzená", nebo "Není žádný

milosti, aby při ní nebylo žalosti". Jindy se vyskytne vyznání "Lilium, růže jest pěkný květ, milejší mně má nejmilejší než všecken svět", anebo se kavalíř roztouží: "Ach Gott von Himmel, beschenk mir ein Schimmel, ein' schöne Jungfrau au mein' Seiten, so hab'ich Tag und Nacht zu reiten". Zatímco muž se při loučení s ženou rezolutně utěšuje: "Sem svůj a její, co jest komu po ní".

Také tematika vyobrazení v památnících je velmi pestrá: vedle erbů, k nimž bylo možno připojit podpis i několik slov, náboženských a alegorických námětů se vyskytovaly přírodní motivy (květiny bývaly překreslovány z herbářů), náměty z antické mytologie i ze soudobého společenského života - žánrové obrázky s loveckými a maškarními výjevy, scény z vojenského života, vyobrazení lodí i karnevalu v Benátkách, obrázky milenců v zahradě letohrádku, v loďce i na procházce, výjev s hudebníky či hráči v kostky.

Památníky, štambuchy aneb alba amicorum, malých rozměrů, v kožených či pergamenových vazbách, zdobené kresbami i miniaturami, ale také vevázanými rytinami, by si bezesporu zasloužily vlastní publikaci: vždyť starší edice Č. Zíbrta (Nápisy ze staročeských památníků a štambuchů) využila jen části známého materiálu. Půvabné doklady, představující svérázný příspěvek k vývoji mentalit stavovské společnosti 16. - 18. století v českých zemích, naznačují možnosti dalšího studia a jeho atraktivního zhodnocení.

Ludmila Sochorová

CHVÁLA MUZEJNÍHO

SBĚRATELSTVÍ

(K výstavě *Dítě a hračka ve sbírce Valašského muzea v přírodě v Rožnově p./Radh.*)

Se změnami po muzejních výstavách v posledních letech souvisí velmi úzce pozornost, kterou začali někteří kolegové a zejména kolegyně věnovat kolekcím hraček, uloženým v muzejních depozitářích. Tak jednou z nejvíce navštěvovaných monotematických výstav posledních let se stala bezpochyby ta, připravená a zapůjčovaná Západočeským muzeem v Plzni a některé další, prezentující např. sbírku opavskou, frýdecko-místeckou a další.

Výstavu prezentující hračky a další předměty vztahující se k životu dětí, připravilo pro sezónu v r. 1995 také rožnovské muzeum. Příprava monotematické výstavy v prostředí, kam přicházejí návštěvníci více pro navození dojmu starobylosti či podání zprávy o způsobu života našich předků, je vždy velmi problematická. Také prostory, ve kterých mohou být takové výstavy připraveny, jsou velmi specifické a vyžadují vždy vynalézavé výtvarné řešení.

Sbírky, které muzea v přírodě obvykle vytvářejí, mají jeden společný podtext a rys: jsou hmotnými doklady shromažďovanými především s cílem ilustrovat výsledky výzkumů a dokumentace vztahující se ke způsobu hospodaření, každodenního života, rodinného života, obřadů i lidového umění. Pak také kolekce hraček a ostatních předmětů dokumentující život a výchovu dětí ve venkovských i

maloměstských rodinách jsou vytvářeny a ovlivněny touto základní ideou. Rožnovská sbírka hraček a dalších artefaktů není výjimkou a její prezentaci v expozicích jednotlivých objektů si zpravidla ani neuvedomujeme, neboť hračky, dětské oděvy, nábytek a další drobnosti se stávají organickou součástí instalačního celku, podávajícího zprávu o určité historicky vymezené sociální a společenské situaci.

Příprava monotematické výstavy pak může nabídnout dobrou příležitost využít vedle tradičních artefaktů, v našem případě hraček domácího i řemeslného původu, her, knížek atd., právě předměty s výraznými rysy "každodennosti" - nábytek pro děti, textilie pro kojence i batolata, upomínkové předměty, pomůcky k osvojení návyků hygieny apod. Připojili se ke kvalifikačnímu výběru předmětů ještě nápaditý obrazový doprovod, je nasnadě, že vznikne instalace, přinášející etnografům mnoho nového jak pro ověření znalostí jednotlivých typů hraček a jejich územního rozšíření, tak pro zařazení některých předmětů do historických souvislostí a sociálních vztahů. Návštěvníkům pak nabídne vedle poučení také řadu situací, kdy se pozastaví nad nápaditostí tvůrců "domácích hraček" či fantasií řemeslníků.

Výstava, nazvaná *Dítě a hračka ve sbírce Valašského muzea v přírodě* byla otevřena v hale Janíkovy stodoly rožnovského muzea v polovině června 1995. Její autorka - pracovnice muzea Emilie Haroková, měla k její přípravě k dispozici vedle velmi důmyslně budované sbírky hraček také vše, co mohla nabídnout sbírka textilií, která je mimochodem velmi ilustrativní

právě v oblasti každodenních artefaktů, sbírka nábytku, obsahující řadu nábytkových kusů určených dětem i zvyklovné předměty. Návštěvníkovi se tak nabízejí vedle tradičních kočárků, kolébky, židliček také sáně, vozičky a další předměty, které nemusely být, zejména v 1. polovině 20. století vázány už na reprezentativnější městské prostředí, ale nacházíme je také ve vesnických domácnostech, i když často s výhradou použití jiného materiálu k jejich zhotovení.

Budeme-li výstavu pojímat jako historický obraz určitých jevů, obsahuje předměty pocházející z větší části z 1. poloviny 20. století, když nejzajímavější exponáty pocházejí z jeho samého počátku. Zajímavé také je sledování lokalit, ze kterých byly sbírky získány. Zatímco mezi oděvy a koženými textiliemi převažují předměty z Rožnovska a Meziříčska, hračky mají zázemí původu širší.

Jak jsem již naznačila, dobovou atmosféru přibližují reprodukce sbírkových fotografií, vybraných z fondu muzea. Snímky, pocházející většinou z počátku století ukazují dobové oblečení, ale také dětské hry, vztah rodičů a dětí. Kouzlo nostalgických vzpomínek, které fotografie ještě zdůrazňují, osloví více starší generaci, ale ani děti neodchází bez zájmu.

Projdeme-li s návštěvníkem výstavou, doprovodné texty nás spolu s citací dětské slovesnosti nejprve uvedou k prvním dnům života, ilustrovaným zejména textiliemi, drobnými hračkami a předměty dětské hygieny. Mezi nimi jsou zvláště zajímavé malé hrnečky s hubičkou na krmení nemluvnat, získané v Jablunkově.

Další díl je věnován drobným hračkám, zejména hudebním, které byly pro muzejní sbírku rekonstruovány J. O. Vraneckým, každý se může přesvědčit, že prak je hračkou starou několik generací stejně jako píšťalky, špačci apod.

Drobné předměty instalované ve vitrínách jsou prokládány volně rozloženými kusy dětského nábytku, kočárky, židličkami apod. V závěrečné části pak sáněmi. Třetí skupinu hraček tvoří hračky prkénkové a ty, které byly vyráběny ve specializovaných dílnách, později továrnách. Mezi nimi vyniká soubor zakuřovaných hraček z Valašské Bystřice, typických pro celé jedno období jako doprovod podomáckého zpracování dřeva.

Zvláštní pozornost je věnována hračkám továrním a dílenským, mezi kterými zaujmou soubory miniaturního nábytku, nádobí a loutek. Velmi pěkným je soubor miniaturních hliněných hraček, vyráběných nejčastěji hrnčířskými uční.

Jak napovídá podtitul výstavy, nebyl k její instalaci využíván jiný fond než sbírky Valašského muzea v přírodě. Proto se stala výstava také holdem těm, kteří se na budování fondu, ze kterého čerpá, po mnoho let podíleli.

Všechny předměty, instalované na výstavě dokládají svým technickým stavem kvalitní práci konzervátorů, zejména textilie svědčí o mimořádně ohleduplném přístupu k jejich adjustaci.

Nepříliš vlídné anonymní prostředí vstupní haly Janíkovy stodoly a stále zdůrazňovaný ohled na komunikaci v průběhu konání programů v sále, ztěžoval práci jak autorky, tak výtvarníka.

Je radostí konstatovat, že se úkolu zhostili velmi dobře. Celá instalace působí čistě, nechává působit jednotlivé exponáty, kterých je ve vitrínách nepřeberné množství. Jistá nahuštěnost je také jedinou výhradou na adresu realizce, kterou eliminuje snaha prezentovat to nejzajímavější z obsáhlé sbírky.

Návštěvník je v závěru výstavy velmi bezprostředně osloven a vyzván ke spolupráci na získávání dalších sbírkových předmětů. Je škoda, že ani drobná vizitka v instalaci mu nepřiblíží, kdo jej tak zdařilou výstavou potěšil a ke spolupráci pozval.

Jiřina Veselská

EN TEN TIKY, DVA ŠPALÍKY V LOBKOVICKÉM PALÁCI

Poslední předvánoční výstava Národního muzea porušila už trochu monotónní tradici betlémů, jeslíček a daráčeků. Autorky zvolily téma vánoční době bytostně blízké - hračku. Představena byla nejen klasická hračka lidová, ale i hračky a hry městských dětí, dokumentující časové rozpětí od 19. století do meziválečného období. Pro takto široce koncipovaný výstavní záměr se přirozeně musely sružit sbírkové fondy několika oddělení NM (odd. starších a novějších dějin a národopisné odd. HM).

Není asi náhodou, že výstava byla převážně ženským dílem. Scénář vypracovaly dr. H. Johnová, CSc. a dr. M. Rychlíková a dr. V. Přenosilová. Zajímavé asymetrické uspořádání celoskleněných vitrin

navrhla arch. J. Jeřábková, jediný muž, M. Labašta, byl autorem grafické úpravy.

Hračka jako výstavní exponát je objekt neobyčejně vděčný, její prezentace je však dost obtížná. Stačí jen připomenout řadu pokusů o systemizaci hraček, např. práce J. Vydry, K. Heraina, E. Hercíka nebo N. Melnikové-Papouškové. Třídění a také vystavování podle jediného kritéria, ať už zvolíme materiál, věk a pohlaví dítěte, způsob výroby či jiné hledisko, je ploché, jednostranné a zejména pro výstavní účel ne zcela vhodné. Autorky zvolily kombinaci různých pohledů, poskytující průřez světem hračky a umožňující vnímat exponáty v širším kontextu jako odraz a dokument doby, ve které vznikly.

Hračka má opravdu vysokou vypočítací schopnost, svědčící nejen o vzájemném vztahu dospělý-dítě, ale je dokladem kulturní vyspělosti prostředí, z něhož pochází. Zájemce mohl v dobře prostorově řešené expozici soustředit svou pozornost především na to, co jeho osobně nejvíce zajímalo, přesto získal celkový dojem o základních typech hraček lidových i měšťanských, pro zcela malé děti, i o deskových společenských hrách, o hračkách - hlavolamech, sportovním náčiní, zvukových a mechanických hračkách i o nejrůznějších druzích panenek, nábytečků, nádobíček, vojáků, o hračkách-zvířátkách atd.

Byly tu představeny pouze starší typy hraček z klasických materiálů, vyráběné u nás, případně dovážené z okolních zemí, tedy relativně obecně dostupná produkce určená pro dětského spotřebitele, pro jeho zábavu,

výchovu i poučení. Poučení o hračce, její funkci, vývoji a kulturní hodnotě našel návštěvník v malé brožurce, kterou autorka, dr. Johnová, doprovodila dobovými obrázky hrajících si dětí.

Vystavovat hračku je radost a na expozici bylo vidět, že všichni, kteří se na ni podíleli, pracovali s chutí, skoro se vnučuje napsat, i když to zní pateticky, s láskou. Ty drobné staré předměty, tisíckrát osaháné dětskýma rukama, v sobě nesou zvláštní kouzlo, které dojmá a které, jak bylo vidět při zahájení, zasahuje možná víc dospělé než děti.

Irena Štěpánová

JÁN BOTÍK: SLOVÁCI V BULHARSKU. Vydalo Slovenské národní muzeum, Bratislava 1994, 80 s., 101 fotografií, 12 obr. příloh, angl. res.

U příležitosti stejnojmenné výstavy v Historickém muzeu Slovenského národního muzea v Bratislavě a s podporou státního fondu kultury Pro Slovakia, nadace Matice slovenské i dalších institucí vyšla publikace, která měla připomenout 110. výročí příchodu první početnější skupiny Slováků do Bulharska. Jejím cílem je přiblížit některé stránky historického, národního a kulturního vývoje této enklávy, která patří k poměrně málo známým skupinám Slováků v zahraničí.

Osídlování Bulharska slovenskými kolonisty spadá do období let 1884-1910. Je pozoruhodné, že během téměř třistaletého putování přes území Velké uherské nížiny (oblasti dnešního Maďarska, Rumunska, Srbska a Chor-

vatska) až na Balkán si Slováci udrželi své osobité etnokulturní tradice a to přes mnohostranné vlivy cizích národů. Ve srovnání s jinými skupinami, přicházejícími do Bulharska (např. s Němci), nepochybně Slováci k privilegovaným kolonistům a jejich usazování v novém prostředí bylo provázáno četnými těžkostmi a komplikacemi. Přesto se prosadili jako životaschopná a prosperující komunita, kterou tvořily kompaktnější, byť ne čistě slovenské osady poblíž Plevna, v nichž kolem roku 1935 žilo okolo 1600 Slováků: Mrtvica, Gorne Mitropolja, Brašljanica a Vojvodovo.

Kapitola nazvaná *Tradice způsobu života* je rozdělena do několika témat.

V části *Hospodářské činnosti a zaměstnání* autor zdůrazňuje mimo jiné progresivní model hospodaření, kterým slovenští kolonisté v době svého příchodu obohatili zemědělství starousedlých Bulharů. V odlišném rázu jejich obydlí byla patrná také vyspělejší stavební kultura a to nejen v celkovém vzhledu, v prostorovém a funkčním řešení a v zařízení domu, ale i v uplatňování stavebních postupů, jak vypovídá část *Domy a bydlení*. Významné místo v široké škále mimozemědělské výrobní činnosti Slováků v Bulharsku náleželo zpracování textilních vláken, které je sledováno v podkapitole *Domácká výroba textilu*. Tato výroba se udržovala až do padesátých let.

V porovnání se zpracováním konopí byla domácká výroba vlněných tkanin více poznamenána vlivy z cizího okolního prostředí. V části nazvané *Obřady, obyčeje, svátkování* je zřejmé, že zejména v rodinném zvykosloví přetrvávalo u Slováků nejvíce projevů,

přinesených z původní domoviny. Např. svatební obřad se uchoval v plně rozvinuté formě se všemi základními rysy až do reemigrace Slováků. Mnohé z těchto obyčejových prvků včetně cizojazyčných výrazů jsme zachytili také na našem území při výzkumech slovenských reemigrantů z Bulharska v Jevišovce a dalších obcích na Mikulovsku.

V kapitole *Spolkový, národnostní a společenský život* věnuje autor pozornost evangelickým církevním sborům, slovenským školám, osvětě, divadlu, sportu a zábavám. Ukazuje na obtíže, jimž museli dolnozemští Slováci čelit v cizím etnickém obklíčení a při zesilující maďarizaci, které velmi znesnadňovaly uspokojování jejich duchovně-náboženských a národně-kulturních potřeb. S postupující stabilizací hospodářských poměrů si však Slováci dokázali vytvořit příznivé podmínky pro svou duchovní a kulturní seberealizaci, při které hráli důležitou úlohu laičtí kazatelé, kněží a učitelé. Pod názvem *V bojích za novou vlast* připomíná J. Botík i účast Slováků, považovaných za bulharské občany, v bulharských válkách v letech 1912-1913 a v druhé světové válce 1944-1945.

Zajímavá je kapitola *Mezietské souvislosti a kulturní výpůjčky*, v níž autor ukazuje na dvojazyčnost jako nutný předpoklad adaptace slovenských přistěhovalců, začleňujících se na své mnohaleté pouti do různých etnických prostředí. Běžná byla znalost maďarštiny jako úředního jazyka v celém Uhersku, pro přistěhovalce z oblasti Nadľaku však také rumunština, pro Slováky, kteří přišli ze srbské Vojvodiny zase srbština a pro všechny

nakonec bulharština. Vlivy maďarského etnického prostředí na jednotlivé složky lidové kultury Slováků dokládá autor na příkladech slovních výpůjček z maďarštiny. Zdůrazňuje však zároveň vzájemný charakter v procesu přebírání a osvojování kulturních prvků Slováků a jejich bezprostředních sousedů.

K doplnění obrazu životních osudů Slováků v Bulharsku náleží i popis jejich hromadného stěhování do Argentiny (kapitola *Do Ameriky*). Pocity hospodářského, národnostního i genetického ohrožení motivovaly také odchod Slováků do českého a moravského pohraničí a jejich návrat na Slovensko po roce 1945 (kapitola *Remigrace*). Závěrečná část *Spolek Slováků v Bulharsku* informuje o vzniku tohoto sdružení v r. 1990 s cílem prohlubovat národní povědomí a krajanské citění jeho členů a shromažďovat údaje o životě Slováků v zahraničí i po jejich návratu do vlasti.

Publikace je zakončena stručným přehledem zájmu o Slováky v Bulharsku v publicistice a v odborné a krásné literatuře, doplněným o bibliografický soupis dalších prací. Reprezentační úpravu doplňuje bohatá fotografická dokumentace, zachycující pracovní i sváteční chvíle rodinného a společenského života Slováků a mapka kolonizačních proudů. Jde o užitečnou práci, shrnující a zpřehledňující dosavadní výsledky bádání této tematiky. Jejím nesporným přínosem je skutečnost, že autor - sám potomek bulharských Slováků - vycházel z dobré znalosti zkoumaného prostředí a z bohaté pramenné základny.

Alexandra Návrátlová

"ICH ŠPRECHE DOJČ, ABR KLAJN"

- pronášel suverénně můj dávný spolužák, byv osloven jazykem našich sousedů. Nad "družební" brožurou *Moravskoslovenské Pomoraví/Pomoravie*, kterou vydal nevím kdo (MH SR, MsÚ, OÚ atp.) v roce 1993 v nákladu 70 tisíc (!) výtisků, jsem pojal podezření, že své nevšední jazykové schopnosti uplatňuje teď onen výtečník v oboru překladatelství. Kraslice nazval *Östereicher* (místo Ostereier), z jízdy králů učinil *Fahrt der Könige* nebo *Königspferdefahrt* (místo Königsritt), Břeclav překltil na *Lendenburg* (místo Lundenburg), Kyjov na *Gaia* (místo Gaya), Uherské Hradiště na *Ungarisch-Gradisich* (místo Ungarisch-Hradisch), Chřibý na *Marschgebirge* (místo Marsgebirge), v popiscích fotografií označil barokní zámky v souladu se slovenskými kaštiely jako *Kastell* (místo Schloß), mohylu v Brezové pod Bradlom pojmenoval jako *Baudenkmal von M. R. Štefánik* (místo Grabhügel), sloup Sv. Trojice v Holíci popsal jako *Dreisäule* (místo Dreifaltigkeitssäule), Společenský dům v Luhačovicích je podle něho *Gemeindehaus* (místo Gesellschaftshaus), pod letecký pohled na zástavbu Hrubé Vrbky napsal *Bauweise* (místo Bebauung), folklórní festival přeložil jako *Folklorfestival* (místo Folklorefestival), folklórní soubor důsledně jako *Folklorensemble* (místo Folkloreensemble) a podobně. Tam, kde mu došla obrazotvornost, napsal prostě dvojazyčně *Dominikaner Kloster mit Panna Maria Nanebevzatá Kirche* (místo Dominikaner Mariä-Himmelfahrt-Klosterkirche) nebo *Die*

Pharrkirche St. Maria Nanebevzatá (místo Pfarrkirche Mariä-Himmelfahrt), Dvorana (místo Halle), *Das Cyril und Metod-Fest-pout'* (místo Die Hl. Kyrill und Method-Pilgerfahrt), malované žudro z Tvrdonic přiblížil německému čtenáři epickým výkladem *Die Volkskunst - Žůdr-Malen des Hauses* (místo Söller mit Wandmalerei), družička zůstala družičkou (místo Brautjungfer). Věru originální jsou místní určení typu *Horňáckaer, Veselskaer, Borskaer, Myjavaer*. Překladateli ovšem nebudeme připisovat chyby, které mohl způsobit sazeč, jako např. *lernen Sie die Herzlichkeit und Spontaneität eines länglichen* (místo ländlichen) *Beusammenseins* (místo Beisammenseins) *kennen?* Aby německý jazyk zreformoval co nejpronikavěji, zasáhl i do rodů: *Das Habaner Kapelle* (místo die Habaner-Kapelle). Kdo však nazval luhačovický Janův dům od D. Jurkoviče domem Leoše Janáčka (zní to podobně, že?), kdo neví, že součástí jména našeho prvního prezidenta nebylo *Garique*, nýbrž Garrigue, a kdo vybavil brožuru kolekci folklórních kytic?

Inu, trnitá je cesta do Evropy! Nicht wahr?

Richard Jeřábek

HRANICE ŽIVOTA - NE LÁSKY. IN MEMORIAM JAROMÍRA GELNARA, 1931 až 1990. Vydal Valašský soubor Kašava a Sdružení přátel lidové kultury, Zlín 1995, 28 stran

Do rukou přátel předčasně zesnulého dr. Jaromíra Gelnara je určena malá brožura, kterou k jeho počtě

připravili Dušan Holý a Karel Pavlišťík. Jde o sborník vzpomínek řady spolupracovníků a osobních přátel na tohoto významného folkloristu, hudebního vědce, rozhlasového redaktora, zpěváka, muzikanta, tanečníka, sběratele a vydavatele lidových písní i autora řady, dnes už legendárních pořadů na festivalu ve Strážnici i jinde, především v Dolní Lomné. Sborník je doplněn mimo některých kondolencí a osobních dopisů zejména notovými záznamy Jaromíra Gelnara a fotografiemi z rodinného archivu. Tato brožurka, z níž se na nás usmívá tvář pracovitého a dobrého člověka, by neměla chybět v knihovničce nikoho z těch, kteří Jarka Gelnara znali a které on svým vztahem obohatil. Zájemci se o ni mohou přihlásit v Muzeu jihovýchodní Moravy, Soudní 1, 762 57 Zlín.

Jan Krist

**JAROMÍR HOŘEC: PODKARPATSKÁ
RUS - ZEMĚ NEZNÁMÁ. Jinočany,
H&H, 1994, 121 stran, 1. vydání**

Nikola Šuhaj - spolu s Jurajem Jánošíkem téměř součást české kultury - představují dnes jen jednu ze vzpomínek na zemi, která byla součástí meziválečného Československa. Od dob Karla Čapka a Ivana Olbrachta, kteří z Podkarpatské Rusi učinili dějiště svých literárních děl, uplynula již příliš dlouhá doba. My mladší jsme již ani moc nechápali, že někdy mohl kus sovětské Ukrajiny patřit k ČSR...

Až politické uvolnění po roce 1989 umožnilo začít vyrovnávat se s naší po-

válečnou historií; jednou z těch méně slavných kapitol a odvrácenou stránkou osvobození od "hitlerovské okupace" byla potupná ztráta - vždyť Československo bylo jedinou zemí vítězná protihitlerovské koalice, která ztratila své výsostné území (i když k ní patřilo jen několik desítek let). U vědomí toho, že náš východní sbor zahraniční armády v 2. světové válce tvořili ze značné části Rusíni, musíme cítit vůči této neznámé zemi dluh. Právě obnovení historické paměti je věnována podstatná část naší publikace - věnuje se nejvíce všem aspektům vztahu mezi Čechy a Rusíny od prvních kontaktů v 19. století, přes vznik Československa až po sovětský zábor.

První kapitola sice vzpomíná starší historii, avšak skýtá jenom ten nejhrubší přehled. Snad nejpodstatnějším se jeví fakt, že přes své hraniční postavení na pomezí střední Evropy byla země vždy její integrální, byť zčásti. Její spojení s Maďarskem a později skrze ně s Rakousko-Uherskem zemi silně ovlivnilo a jistě spolu s jistou mírou izolace přispělo ke konstituování národa, alespoň tak můžeme z textu usuzovat (pozice nynější ukrajinské vlády je odlišná...).

Lidé, země, příroda. Opět velmi stručná kapitola, která jen uvádí přehled základních faktů: geografické konstanty (rozloha), demografický vývoj od 19. století. Důležitý je ovšem vývoj národnostního složení, který svědčí o značné roztržitosti: těžko můžeme rozlišovat mezi autentickým stavem (byl-li kdy jaký) národnostně neúplně homogenního útvaru a stavem poststalinským. Dá se předpokládat,

že stalinské období stěhování národů se nevyhnuly úplně ani "Zakarpatské Ukrajině". Důležitý i v dnešní době je její strategický význam - hranice střední Evropy začínají právě zde, o čemž svědčí počet radarových stanic a raketových základů. Neutěšený hospodářský stav země kontrastuje s velkými a nevyužitými turistickými možnostmi (minerální prameny, poslední středoevropský přírodní ráj). Bývalý režim svou bezohledností značně narušil ekologickou rovnováhu země neuvážednou těžbou dřeva.

Kulturní vývoj je mapován na větší ploše a opět dáván do souvislosti se západní orientací, která soupeřila často z ruskými či obecněji východními vlivy. Příznačným je nejenom příklon k Československu, ale i příklon části pravoslavného kněžstva k Římu a vznik řecko-katolické církve. Zásadní vliv měly kulturní impulsy přenášené z uherského prostředí (tedy nejen maďarské, ale i slovenské). Klíčovou roli v duchovním vývoji při všeobecně rozšířené negramotnosti měl vždy duchovní stav. Nepříznivé politické podmínky odsunuly plně konstituování rusínského národa a především jazyka spisovného i hovorového až do 90. let dvacátého století. Ovšem i dnes ukrajinský stát neuznává ani existenci rusínského národa, natož nějakou možnost alespoň kulturní autonomie.

Autor se zřejmě s osobní zainteresovaností vrátil do krajiny svého dětství a podal první, populární obraz Podkarpatské Rusi. Cenným se jeví zejména přetištění základních dokumentů (či spíše jejich výtahů) k jejím dějinám ve vztahu k Československu, které zabírají asi dvacet stran textu. Stručný výběr

z literatury je však snad až příliš strohý a omezený, což ovšem při charakteru knihy nepřekvapí. Samotný obsah knihy však plně neodpovídá jejímu názvu a je vlastně spíše samplerem různých pramenů k historii posledních 70 let s hlavním důrazem na zabrání země SSSR. Její hlavní cena spočívá v otevření pozapomenuté problematiky, avšak vypovídací hodnota pro etnografa je (na rozdíl od politologa či historika 20. století) malá.

Michal Škopík

KNĚŽDUB. O HISTORII A SOUČASNOSTI OBCE. Vydal Obecní úřad, Kněždub 1994, 64 stran + obrazová příloha

Jen málokdy se stává, aby v dnešní době, kdy si obecní úřady houfně stěžují na nedostatek financí nutných pro zvelebení obce, se některý z nich rozhodl investovat obecní peníze do knížky o rodné vesnici. A už vůbec se nestává, aby ji celou napsali, redakčně připravili a celé vydání zařídili samotní obyvatelé obce. A přece se tak stalo.

Jak v úvodu této publikace píše starosta slovácké obce Kněždub Josef Uříčář, chtěl autorský kolektiv přiblížit mladé generaci minulost obce, ale i zvyky, obřady a folklór, které se pomalu vytrácejí z vesnického života. Záměrem tedy je, aby knížka byla průvodcem pro každého obyvatele i návštěvníka známé obce. Populární formou seznamuje s historií, blíže si

všimá 19. a 20. století. Zvláštní kapitola je věnována uplynulému volebnímu období obecního zastupitelstva. Zhruba polovina rozsahu knihy se zabývá lidovou kulturou: obydlím, krojem, rodnými zvyky a obyčeji, výročními zvyky, kulturním a společenským životem, pověstmi a vyprávěním. V závěru jsou vzpomenu ti slavní rodáci: bratři Joža a Franta Uprkové a Antoš Frolka. Myslím, že tento ojedinělý ediční počín Obecního úřadu v Kněždubě zasluhuje ocenění.

Jan Krist

MÚZEÁ V PŘÍRODE NA SLOVENSKU. Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo. Ročník 43, 1994, č. 3, 72 stran

Známý slovenský odborný časopis věnoval jedno ze svých čísel muzeím v přírodě. Po krátkém úvodu zaměřeném na historii prezentace způsobu bydlení a lidového domu jako dokladu stavební kultury na Slovensku od 2. poloviny 19. století po současnost z pera Milana Kiripolského, si jednotliví badatelé všimli konkrétních muzeí v přírodě nebo některých specifických otázek s nimi souvisejících. Tak Martin Mešša představil Etnopark v Bardejovských Kúpelech, Stanislav Horváth oblast severozápadního Slovenska v Muzeu slovenské dědiny v Martině, Jiří Langer Muzeum oravské dědiny v Zuberici, Monika Pavelčíková muzeum ve Staré Ľubovni, Anna Kiripolská Muzeum

kysucké dědiny v Nové Bystrici - Vychylovce, Miroslav Sopoliga a expozici muzea ve Svidníku. Technickými stavbami ve slovenských muzeích v přírodě se zabýval Jiří Langer, Banským muzeem v přírodě v Banské Štiavnici Eugen Kladivík, Slovenské polnohospodářské muzeum v Nitře představil Jozef Vontorčík, dřevěný kostelík z Nové Sedlice v Muzeu v Humenném Juraj Guzej. Anna Kiripolská popsala pece a ohniště v Muzeu kysucké dědiny v Pribylině. Milan Kiripolský si všiml detailů v objektech, Jaroslava Ďurdíková agroexpozice v Muzeu slovenské dědiny, Iveta Zuskinová zooexpozice v muzeu v Pribylině, stejně tak jako neděle v muzeu. Martin Mešša se zabýval ožíváním expozic ukázkami prací.

Milan Kiripolský napsal dále příspěvek ke 100. výročí narození Karla Plicky, Drahomíra Pillová se zabývala sběratelským dílem Štefana Cyrila Parráka ve sbírkách Západoslovenského muzea v Trnavě, Marian Mrva zase sbírkami drátennických prací v Považském muzeu v Žilíně. Toto tematicky pojaté číslo časopisu přináší také rozhovor s ředitelem Ústavu turizmu, vzpomínky na Lva Zachara, představuje nositele Ceny Andreja Kmeťa za rok 1994 a uvádí krátký přehled kulturních akcí a nově vydané literatury.

Jan Krist

E. GAJEK - I. GÖTZ: "STUDENTEN-FUTTER". Was Studentinnen einkaufen und wie sie (miteinander) kochen und essen. Münchner Vereinigung für Volkskunde, München 1993

Jak se studenti stravují? Co je zvláštního na studentské stravě? Existují z hlediska stravování společné typické rysy u zcela odlišných osobností? Na tyto otázky a mnoho dalších se pokusili odpovědět studenti, kteří navštěvovali v rámci Institutu německého a srovnávacího národopisu v Mnichově seminář o studentském jídle. Cílem semináře bylo uvedení do metod empirického sociálního výzkumu: pozorování, rozhovor, dotazník. Výsledky celého projektu byly zpracovány formou výstavy, která byla instalována v knihovně Institutu a pro niž byl vydán stejnojmenný katalog, jehož základ tvoří texty k vystaveným exponátům a fotografiím.

Obsah katalogu je přehledně rozdělen do oddílů, které byly také hlavními zkoumanými otázkami: 1. Studentská strava - nakupují studenti jinak než studentky? 2. Kuchařské knihy pro studenty 3. Studentská lednička 4. Stravování všedního dne 5. Společné vaření na studentských kolejích 6. V čem je typické studentské stravování? Zadané problémové okruhy byly základem pro vytvoření dotazníku, jehož vyhodnocení přineslo zajímavá zjištění. Existují rozdíly ve stravování dívek a chlapců. Dívky kladou větší důraz na kvalitu (vitamíny, nízkokalorické výrobky) i na ekologické balení, ve větší míře také holdují sladkostem. Bez ohledu na tento fakt je základem

německé studentské ledničky marmeláda, med, hořčice, vajíčka a sýry, chybí maso a uzeniny. Studentské kuchařské knihy jsou vydávány jen v malém množství a polovinu z nich napsali samotní studenti. Recepty jsou založeny na faktu, že studenti nemají ani čas, ani peníze vařit a odpovídají upravenému rčení "za málo peněz hodně jídla". Na rozdíl od zejména masitého jídla, popisovaného v studentské kuchařce z přelomu století, se dnes klade důraz na jídlo zdravé. Typické studentské jídlo neexistuje, studenti vaří v první řadě to, co znají z domova. Nejdůležitějším zjištěním celého výzkumu je skutečnost, že při studentském vaření na kolejích jde především o komunikaci, setkání. Společné jídlo se na kolejích institucionalizovalo, vytvářejí se skupinky, které se scházejí v konkrétních dnech a společně stolují. Ve skupině existují velmi pevné vazby a pro mnohé je toto společenství náhražkou rodiny. Není důležité, co se jí a pije, podstatný je sociální prostor a sociální čas jídla (menzy, kavárny, fakultní bufety jsou důležitými místy setkání, nikoliv jídlo samotné). Společným znakem studentské stravovací kultury je princip nepravidelnosti, náhodnosti a spontánnosti.

Útlý katalog výstavy o studentské stravovací kultuře v Mnichově je podle mého názoru významnou inspirací pro podobné počáteční výzkumy studentů našich. Přínos celého projektu možná není převratný, samotné téma i prostředí je však mladým adeptům blízké, a je to proto ideální způsob, jak se seznámit s empirickým výzkumem.

Lucie Uhlíková

I. HLAVÁČEK - J. KAŠPAR - R. NOVÝ: VADEMECUM POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH. Jinočany, H&H, 1994, 448 stran, 2. doplněné vydání (v H&H první)

Každý adept věd historických, přestože se historií bude zabývat pouze jako učitel, musí projít poměrně nepříjemnou zkouškou z tzv. PVH (pomocných věd historických). Tento požadavek je naprosto oprávněný - ovšem zde se skrýval donedávna jeden háček. Neexistovala přehledná a běžně dostupná příručka, která by výstižně shrnovala celou problematiku této "základní techniky" historikovy práce. Tedy - vyšla sice poměrně značná řada skript týkajících se např. paleografie, novověké paleografie, historické demografie, vyšlo několik vydání skript s popisem základů (ovšem tak před 15 lety i dříve a nebyla k sehnání). Ze svých pedagogických zkušeností i starších příruček vycházeli výše jmenovaní autoři při psaní své úvodní příručky, která dokonce již jednou vyšla. Ovšem v natolik limitovaném nákladu a bez větší pozornosti, že většině studentů unikla. Proto lze pokládat za mimořádně záslužný počín nové vydání, překvapivé obzvláště u nového, soukromého vydavatelství v dnešní komerční době.

Staronová publikace sice vychází z vysokoškolských skript určených pro studenty historie vysokých škol, přesto však, doufejme, zasáhne i širší veřejnost se zájmem o historii, středoškolské studenstvo a hlavně odborníky z příbuzných humanitních oborů. Např. zájemci o regionální historii (kteří se

často rekrutují z lidí odlišných povolání) a studenti toužící po dráze historika či archiváře mohou zkorigovat své představy o romantické práci, aby mohli přejít k odpovědné a protivné práci při zpracování pramenů v archivech. O tom, že i etnograf či etnomuzikolog se návštěvě archivu nevyhne, snad není třeba diskutovat.

Nové vydání se promítlo v textu příručky především v bibliografických údajích, které se rozrostly hlavně kvalitativně v souladu s rozvojem disciplíny (jak si v předmluvě k 2. vydání autoři postesklí, nějaké extenzivní rozšíření prostě nebylo možné). Kromě řady drobných oprav a doplnění byl přepsán text kapitoly o heraldice z důvodů pochopitelných (1. vydání z roku 1984...). Je potěšitelné, že změny nebyly vynuceny změnami v politické atmosféře. Autoři si svou práci rozdělili dle svých zájmů a odborné erudice: Jaroslav Kašpar, jinak autor řady publikací a statí o vývoji písma, napsal část o paleografii od písma humanistického; Rostislav Nový se věnoval numizmatice, metrologii a dopsal kapitolu o heraldice; zbytek knihy a celková redakce je připsána Ivanu Hlaváčkovi (především klíčová diplomatika a jím u nás zakládaná kodikologie).

Samotné dílo se skládá z 10 kapitol zastupujících základní typy PVH a z úvodu. Právě v tomto úvodu je stručně nastíněn obsah a smysl pojmu PVH v středoevropských podmínkách. Každá kapitola i úvod jsou na závěr doprovázeny výběrem z literatury, který je oproti prvnímu vydání doplněn a mírně rozšířen. Materiál je členěn na pomocné vědy materiálové (paleografie, chronologie, historická metrologie,

genealogie, přičemž pominuta byla např. historická geografie a kartografie) a na ty, které analyzují všechny doklady. První skupina se zaměřuje především na vstupní bránu do archivu, tj. na písmo, ostatní přinášejí na obsahu pramene nezávislé věcné údaje (takové historické "konstanty" - způsob měření času i ostatní míry - bez kterých je často nemožné pochopit smysl textu). Druhá skupina věnovaná jednotlivým druhům pramenů začíná diplomatikou, která se věnuje písemným pramenům v nejširším slova smyslu. Další obory jsou spíše tradičním výčtem i když často s doplněným předmětem oboru - sfragistika (nauka o pečetích), heraldika (znaky), epigrafika (náписы), numizmatika a s diplomatikou úzce spřízněná kodikologie, která obdobnými metodami studuje neúřední písemnosti především literárního charakteru. Tam, kde to vyžaduje obsah, je kniha u kapitoly doplněna přílohami (například přehled starých měr, struktura středověké listiny). Samozřejmě je seznam zkratk v textu, seznam vyobrazení a jmenný i věcný rejstřík.

Všichni zájemci o historii tak konečně dostávají do ruky kvalitní příručku, která je dostatečně uvede do problematiky základních receptů a postupů v historické kuchyni. Současně však, jak sami autoři v úvodu konstatují, omezují záměrně rozsah publikace pouze na klasické, uznávané disciplíny (písemné prameny a věci přidružené), jejichž předmět byl zmodernizován a předefinován. Další vývoj pomocných věd historických, musí překonat sběratelskou fázi zpracování modernějších typů pramenů (fotografie, filmy, audiovizuální záznamy a počí-

tačové programy, vyznamenání...) a postavit je na pevnou půdu metodologie.

Michal Škopík

FUNKCE DARU V OBŘADU

zkoumá na příkladu vánočního období pracovnice Katedry etnologie Jagellonské univerzity v Krakově Róża Godula (*Od Mikołaja do trzech królů*. Kraków 1994. 147 stran, 7 barevných a 48 černobílých vyobrazení v příloze). Činí tak na základě polské tradice, ale jako odrazový můstek k zevšeobecnujícím úvahám jí posloužily pronikavé teorie Arnolda van Gennepa o ohraničenosti času (v díle *Les rites de passage*, 1909) a Marcela Maussa o symbolickém rozměru daru (v práci *Essai sur le don, forme archaïque de l'échange*, z let 1924-1925). Autorka velmi zdařile navazuje i na původní polské bádání o funkci daru, na němž se spolu s Annou Zambrzyckou a dalšími pracovníky krakovské katedry celých deset let podílela. Aplikací fenomenologických principů a semiotické metodiky dochází k přesvědčení, že obřady a obyčeje zimního cyklu provázené různými formami obdarovávání se uzavírají do onoho období "přechodu" od starého k novému, od konce k počátku, od toho, co umírá, k tomu, co se rodí, období, které je obrazem příštího roku a časem tvůrčí síly, časem proměny.

V žádném případě nemáme co činit s prací spekulativní, nýbrž se seriózní

vědeckou studií opírající se o dokonalou znalost reálií, jimiž ostatně zhusta ilustruje běh života s mezilidskými vztahy i relacemi mezi člověkem a kosmem v hraničním období s obchůzkovými obyčejí divadelního charakteru, v období, které se autorce vcelku jeví jako období "přechodu" (passage). Antropologizující postupy se uplatnily snad ještě výrazněji v oddílu věnovaném výkladu o povaze a smyslu daru v obřadu, který může mít formu verbální i materiální, obsah reálný i zástupný, a zpravidla je v něm obsažena i osobnost dárce, a to až do té míry, že nelze rozlišit, kdo je dárce a kdo příjemcem daru, jak to charakterizoval Gerardus van der Leeuw. Knižka je hmatatelným důkazem toho, kolik podnětů i pro dnešní vědu dřímá v pracích některých předchůdců.

R. J.

MENSCHEN MIT RINDERN.

MAASAI-FRAUEN PHOTOGRAPHIEREN IHREN ALLTAG. Katalog. Red. Peter Junge. Übersee-Museum Bremen 1994.

Lidé a zvířata. Masajské ženy fotografují svůj všední den. Katalog. Red. Peter Junge. Brémy 1994

Soubor fotografií, představený na výstavě v Übersee Museu v Brémách a v Národním museu v Nairobi, pořídily masajské ženy, které nikdy předtím fotoaparát nedržely v ruce. Výstava byla jednou z mnoha součástí široce pojetého projektu, jehož hlavním cílem bylo na základě interdisciplinárního výzkumu dokumentovat život a kulturu

specifické (a ohrožené) skupiny obyvatelstva - Masajů, žijících při jižní hranici Keni, a pokusit se najít cestu k rozumné symbióze tradičního polonómádského způsobu života a stále se přibližující agresivní civilizace se všemi pozitivními i negativními průvodními jevy. Úspěch projektu byl do značné míry závislý na podpoře zkoumané skupiny obyvatelstva, protože cíle projektu bylo možné dosáhnout jedině spoluprací s osvícenou samosprávou Masajů samotných.

Kultura Masajů je typická dominantní úlohou muže, ženy jsou jim zcela podřízeny a jejich role je vymezena starostmi o děti, dům a dobytek. Bylo velmi složité získat od masajských žen jakékoli informace, protože ani zcela evidentní problémy nedokázaly verbalizovat. Změny v tradičním způsobu života - přechod od výměnného obchodu k peněžnímu hospodářství, přemnožení stád, eroze půdy, úbytek palivového dříví, nedostatek užitkové i pitné vody - to vše se velmi citelně dotýká právě žen, které jsou bezprostředními uživatelkami přírodního prostředí.

S pomocí fotoaparátu jako prostředku komunikace vyjadřovaly ženy pozitivní i negativa svého nejednoduchého života. Podařilo se jim to s nečekanou sdělností, samy pak snímky popsaly a už konkrétně vyjádřily své individuální představy, emoce, názory, i hrdost. Hlavními tématy fotografií bylo zajišťování dříví a vody, stavba domu, péče o děti a o dobytek, nemoci. Z pozitivních témat to byly především děti - děti vlastní i děti "spolumanželek". Naopak téma mužů bylo zcela ojedinělé.

Etnologická fotografie se od svých počátků orientovala na odlišné a specifické aspekty zkoumané kultury. Fotograf (i etnolog) je však vždy poznamenán svým kulturním a sociálním zázemím a jeho plná identifikace s prostředím, navíc jako v tomto případě s podřízenou složkou - ženami, je utopií. Masajské ženy, které dostaly slovo prostřednictvím fotografie, vystoupily jako individuální osobnosti a zevnitř podaly řadu cenných informací o interakcích se svým fyzickým i sociálním okolím. Vydaný katalog je konkrétním příkladem aplikovaných nových metod etnologického výzkumu a skýtá podnět k zamyšlení pro studium nejen kultur exotických. (Poznámka k celému projektu: finanční prostředky na něj vyčleněné byly použity také na zcela konkrétní a rychlou pomoc samotným Masajům - byla založena lesní škola, obchody s náradím, ve kterých jsou zároveň poskytovány informace a rady o pěstování zemědělských plodin, zajištěny cisterny s vodou. Nezůstalo tedy jen u příjezdu vědeckého týmu a následného publikování výsledků výzkumu ve vzdáleném světě.)

Katalog obsahuje texty zainteresovaných výzkumníků o cílech a metodách projektu, dále 51 fotografií i s textem, kterým je opatřily samotné autorky, krátkou studii o kultuře Masajů, bibliografii základní literatury a mapu.

Helena Beránková

Jarmila Pechová

A PO ZIMĚ JARO...

Na sklonku zimy nastává v našich krajích jedno zvláštní, až tajemné období, které završují Velikonoce. Velikonoce jsou pohyblivé svátky nastávající po prvním jarním úplňku a čtyřicet dní před nimi je popeleční středa, začátek půstu. A před ním se slaví masopust, neboli fašaňk, ostatky či maškara. Ačkoliv nikdo nikdy nevěděl proč a z jakého důvodu, tak v tu masopustní sobotu zaplavily dědinu rok co rok dvě desítky maškar. Představovaly četníka s velkými nůžkami, kterými cvakal a chytal neposlušné děti, babu s nůší, cikána, komináře, klauna, mlynáře, několik tuláků a ženichů a nevěst. Jako děti jsme se maškar nesmírně báli a byly pro nás čímsi tajuplným, čímsi co přišlo z jiného světa do naší vesnice, ale po jejich původu jsme se nepátrali, protože to tak muselo být, protože to tak bylo vloni a předloni, protože byly ostatky a protože to pro obec bylo samozřejmostí. Takovou, že všichni čekali, kdy maškary přijdou do jejich domu, aby je mohli obdarovat pitím, slaninou a vajíčky, případně ještě teplými, čerstvě usmaženými koblihý, báli jsme se, ale líbilo se nám to. Nejprve zpod maminčiných sukní jsme pozorovali co se děje a později jsme za nimi táhli v bezpečné vzdálenosti a pozorovali, co se s některými děje, že se klátí, motají a padají.

A ještě později poté, co jsme si vyzkoušeli kroj a okusili nádheru mladické pospolitosti či soudržnosti jsme si vyrobili masky a navlekli na sebe všelijaké převleky tak, aby nás bylo co

nejméně poznat a vydali jsme se po dědině stejně jako naši předkové a tak jako oni jsme poznávali osvobozující sílu hry, zpěvu, slavnosti obdarování a slávy vína... Všechny jsme navštívili, celou ves jsme obešli a za námi jeli koně s vozem, na který jsme nakládali dary a někdy také svoje těla a harmonika hrála a notovala a my jsme do omrzení zpívali "Pod šable, pod šable aj pod obušky, my všechno bereme, aj staré hrušky: Vedle nám nedali, tady nám dají, komára zabil, slaniny mají!"

Tancovali jsme, objímali děvčata a tetky, cifrovali tak, že nás byly plné ulice. V domech jsme se zdravovali srdečně s ženatými muži, kteří nám záviděli naší svobodu a o to víc nám nalívali...

A všechno to končovalo - jak jinak - v místní hospodě, kde nám paní hostinská z vajíček a slaniny připravila škvařeninu, u nás řečenou škraku, kterou jsme hltavě jedli z jednoho hrnce a zapíjeli vybraným vínem. Zpívala s námi celá hospoda. Jak by ne, když na dlouhou dobu byla poslední akce, poslední zábava, poslední detonace smíchu před čtyřicetidenním půstem.

Ještě před čtvrtstoletím se u nás doba postní skutečně dodržovala bez ohledu na poměry panující a nekonaly se žádné muziky či zábavy. Proto jsme se museli v ostatky dostatečně vybouřit a vytancovat, abychom vydrželi do těch svátků jara, do Velikonoc, abychom přečkali půst, který svými přísnými pravidly o to víc zvýšil naši žádost a očekávání svátků Velikonočních.

Velikonoce nejsou jen svátky samy o sobě. Jsou to svátky Vzkříšení, jdoucí souběžně s jarem, se vzkříšením a zárazem přírody, kdy ožívá vše zdán-

livě mrtvě po zimním odpočinku a kdy chlapi řežou na vrbách, už plných mízy, pruty, ze kterých stařečci pletou "žily".

Od Zeleného čtvrtku nezvoní kostelní zvony, které "odletěly do Říma" a chlapi chodí "hrkat". To byla pro nás pro kluky činnost dlouho očekávaná, při níž jsme mohli dělat pomocí klepačů, hrkačů a tragačů takový randál, že nebylo slyšet vlastního slova. A nikdo nám nenadával, ba naopak, byli jsme chváleni hospodáři, kteří vycházeli na zápraží či do žúdra a s čepicemi v rukou uctívali tento svátek a naši radost a potěšení. Bylo to pro nás málo pochopitelné, protože když jsme podobný randál udělali kdykoliv jindy - a kluci umí udělat randál vždycky a všude - byli jsme napomínáni, okřikováni a fackováni hlavně pokud to bylo v blízkosti kostela, školy, nebo v obchodě. A tak jsme zcela legálně se snažili dělat rachot co největší a nejdelší a pan farář nám za to rozdával po skončení té jízdy cukroví. Celá dědina musela vědět, že se hrká poledne, nebo třetí hodina páteční, chvíle ukřizování Krista, či klekání. A ráno jsme vstávali v pět hodin, abychom dědinu včas probudili, aby nikdo nezaspal, aby lidé věděli, že jedeme a hlavně - aby všichni věděli, že se blíží "šlaháčka". V pátek jsme po ranním hrkání vzali kýbly a utíkali do potoka nabrat vodu, ve které se potom umývaly celé rodiny. A protože do vyučování vždycky zbývaly dvě hodiny, tak jsme v pátek i v sobotu (ano, my jsme chodili do školy i v sobotu) na hřišti za kostelem hráli fotbal, v ustrojení školním, s brašnami pohozenými někde v křoví. Do školy jsme přicházeli

pozdě, určení, mokří, podraní a na kolenách roztrhaní.

To byly svátky, když nám bylo všecko dovoleno, jen si to představte: lítali jsme po návsi časně ráno, skoro za tmy a dělali rachot s našimi hrkači, v pátek jsme se při příležitosti nabrání vody v potoku požduchali a někteří vykoupani v dubnové vodičce, místo vyučování jsme hráli fotbal, který jsme nemohli přerušit, byť by hrací doba zasáhla do první vyučovací hodiny; doma jsme si bez dovolení brali nože a houfně jsme ložili po vrších v celém katastru, abychom nařezali haldy proutí na žily a to všechno bylo završeno tím kouzelným pondělím, kdy jsme mohli žilami vyšlahat všechno kolem, co bylo opačného pohlaví než my, to znamená děvčata, která na nás před půl rokem ve škole žalovala, tetky, co nás pomlouvaly a dokonce i maminky, které po nás chtěly povinnosti. A navíc, navíc jsme za to "násilí" obdrželi dárky, vajíčka, mašle, kačení mydlo a čokoládu. Nebylo to naruby, nebylo to zázračné?

Ale ještě před tím, v sobotu večer byla slavnostní mše. vzkříšení a všichni zpívali "... ty nad smrtí jsi zvítězil..." a lidé se potom radovali a byli na sebe hodnější. V neděli se v kostele světily koláčky a vajíčka přinesená z domu a potom se tyto pokrmy posnídaly. A kroje byly přichystány, jak jsme vyšli školu, tak otcové a maminky nás donutili obléct si kroj a vyjítv pondělí po šlaháčce, my jsme se poprvé velice styděli a nechtěli jsme ani slyšet o tom. že máme vyjít na ulici a ukazovat se. ale otcové rodin a hospodáři věděli, jak nám pomoci a po dvou třech návstěvách v domech už jsme zpívali a

veršovali a šlahali a besedovali, až nás večer zase maminky musely tahat domů a skoro násilím z nás strhat kroj, abychom nedělali prý ostudu a v ty roky byl kroj náš obrovský kamarád a chodili jsme v něm deset roků až nám rodina a příbuzní lálí, že už jsme staří a ať to necháme mladším a byly doby, kdy po vesnici skutečně chodily dvě i tři party chlapců v krojích, svítlo slunko, písničky i trávník před domy se zelenaly a my jsme na dvorech u svoobodných děvčat koštovali už hotová vína a pojídali malovaná vajíčka. Domy bývaly zářivě bílým vápnem nalíčený a dole u chodníků vyzdobeny zelenou či modrou podrobnávkou, v humnech už mnohdy kvetly meruňky a na zdech obrácených k jihu se těžkým bzučením vzpamatovávali čmeláci po dlouhém zimním spánku.

A dospělí chlapi nás vybízeli k vyšlahání manželék, stařenek a dcer, aby nebyly prašivé. Vymýšleli jsme si veršovanky a přes kanafasky a sukně šlahali a děvčata se naoko bránila a pištěla a utíkala před námi tak, aby neutekla ...

Všechna jsme je obešli a písničkou "Hore dědinu, chlapi chodijú a oni idú k nám..." dávali najevo, že už se blížíme k jejich domu, že jsme na ně nezapomněli. A když jsme byli večer vysvěčeni z kroje, tak v povznesené náladě už hned jsme se těšili na jízdu králů, na vinobraní a na hody...

Mohlo by se zdát, že tyto cáry vzpomínek jsou pro mě minulostí, že když už nechodím po šlaháčce, tak o ní aspoň píšu, ale není to tak. Totiž moje maminka ve Skoronicích už mým synům chystá kroje...

Josef Holcman

Šlahacka, Skoronice. Foto A. Brázda, 1969

Když jsem do této rubriky NR 1/95 koncipoval glosu o Frolcově personální bibliografii, rozhodně jsem neměl v úmyslu ji recenzovat, nýbrž poukázat na nepřijatelnost selekce, jaké se dopustila sestavovatelka tím, že eliminovala tituly, svědčící o zaprodanosti ideologii a politice normalizačního režimu. V odpovědi, kterou uveřejnila v NR 4/95, odbyla tuto kardinální výtku apelem, abychom soud o ní ponechali otevřený!

Místo toho se pokusila prokázat, že chybějící položky činí asi 0,004% z celkového počtu záznamů. Co je to však za matematiku? Kdyby totiž z počtu 719 tiskem zveřejněných titulů chyběl jen jeden, představovalo by to 0,719%. Kdyby však jeden titul vyjadřovalo 0,004%, musela by bibliografie obsahovat 25 000 záznamů, což by odpovídalo produkci celého regimentu grafomanů. Titulů ovšem chybí několik, což znovu, již podruhé zatajila. Jeden podvod se vrší na druhý. Nejde tu však o to, kolik záznamů bylo záměrně vynecháno, nýbrž o to, které z nich to jsou a co obsahují. Stačilo by ostatně, kdyby to byl třeba jediný z nich, například onen z Rudého práva z roku 1982, bez ohledu na to, kolik by představoval tisícín procent. Svými kalkulemi Frolcová jen zamlžuje skutečnost, již jsem vyjádřil dost pregnantně citacemi ze zamlčených prací a o níž má čtenář možnost se sám přesvědčit. Ukázkou manipulace s mou argumentací je formulace, že "ediční poznámky kritizované bibliografie netvrdí, že jde o úplnou bibliografii". Ale vždyť já jsem to tak

nenapsal, nýbrž jsem citoval přesně to, čím dále operuje Frolcová, která nadto poučuje, že formulace "usiluje o úplnou registraci" dokládá úsilí, snahu. Bohužel však nenaplněnou, ba spíš zdeformovanou.

Toho, kdo by chtěl zjistit, na čí straně je pravda, zorientují spolehlivě inkriminované Frolcovy práce, z nichž zcela prokazatelně plyne, že byl závislý "na dobovém společenském systému" mnohem víc, než na Václavíkových úvahách o kontinuitě kultury. O Václavíkovi, který byl pro reprezentanty totalitního národopisu persona non grata, se Frolec odvážil psát až od roku 1991 (v bibliografii V. F. položky uvedené v rejstříku na s.62) a pominul ho v encyklopedii Lidová architektura, jak jsem na to poukázal v Českém lidu (78, 1991, s.216n.).

Mnohem vážnější je nařčení, že jsem "po dlouhá léta nevystoupil veřejně a nepolemizoval s pojetím Václava Frolce na odborné úrovni", že prý tak činím "až po jeho smrti, kdy je dialog vyloučen". To je obvinění z hyenismu, které musím co nejdůrazněji odmítnout. V národopisných kruzích není žádným tajemstvím, že v dost podstatné části svých publikovaných prací i ve vystoupeních na různých vědeckých akcích jsem s jeho názory a praktikami skrytě i otevřeně polemizoval. Pokud na tom bude Frolcová trvat, uveřejním úryvky ze svých příspěvků, jimiž přesvědčivě prokáži, že jsem většinou stál na odlišných pozicích. Když se různé aktivity pod vlivem jeho veřejných funkcí, konexí a ambicí přespříliliš politizovaly, odmítal jsem spolupráci a přestal jsem se různých akcí zúčastňovat a publikovat ve

sbornících, které z nich vzešly. Z desíti svazků edice Lidová kultura a současnost (nakl. Blok) jsem přispěl jen do prvních čtyř a pak do sedmého o lidové stavební kultuře, na konferencích o Socializaci vesnice a proměnách lidové kultury v Jihomoravském kraji v první polovině osmdesátých let jsem se odmítl podílet. Přerušil jsem veškerou spolupráci na výzkumu současné vesnice, který jsem sám na našem pracovišti inicioval v druhé polovině šedesátých let, když se jeho řízení počátkem let osmdesátých zmocnil Frolec a opatřil jej v rámci státního programu základního výzkumu pro soudné badatele nepřijatelným názvem Socialistická vesnice - místo a význam tradic ve způsobu života a kultuře pracujících. V lednu 1991 jsem v zájmu zklidnění situace na našem pracovišti stáhl z redakce Respektu příspěvek Jezdec formule risk, v němž jsem citoval socialistické floskule z Frolcovy monografie Jihomoravská družstevní vesnice vydané Slováckým muzeem v Uherském Hradišti před listopadem roku 1989, předložené a také obhájené v květnu 1991 (!) jako doktorská disertační práce, a bezprostředně po Frolcově nenadálé smrti jsem požádal redakci NR o vyřazení své kritické stati o problematice národopisných oblastí, která už byla vysázena a zařazena do nejbližšího čísla, protože mi připadalo jako nevkusné, nikoli však jako neoprávněné, ohrazovat se právě v té chvíli proti jeho výpadům.

Proč odmítám, aby moje glosa o Frolcově bibliografii byla označována za recenzi? Kdybych byl psal recenzi, musel bych zahrnout megalomanskou koncepci soupisu, který jako

jediný vybočuje z řady personálních bibliografií, jejíž vydávání jsem Ústavu lidové kultury navrhl a prvními svazčky jsem dal dost jasně najevo, jak by měla vyhlížet. Sestavovatelka opatřila medailon všemi tituly a hodnotami, jichž se v téže řadě nedostává nikomu jinému, ani Frolcovým vysokoškolským učitelům - Václavíkovi a Sirovátkovi, připojila nepatřičné texty, vynechala v seznamu funkce a ocenění všechno, co je dokladem jeho bezpříkladné přičinlivosti v normalizačním období a na co byl sám hrdý, jako například významování titulem Budovatel socialistické vesnice apod.. Z hlediska bibliografického bych musel odmítnout zařazení celé stovky údajů, zčásti dokonce neúplných, o rozhlasových a televizních scénářích, které v seznamu publikovaných prací nemají co dělat. Dále bych se musel pozastavit nad ne-

účelným zdvojením číslováním stejnojmenných titulů, nad duplicitním číslováním vlastních edic a úvodů nebo předmluv k nim, a to dokonce v oddílu studií a článků, nad zařazením autoreferátů a referátů z DEMOSu, které jsme si psali sami, ale podepisovali je navzájem atp. Mezi studie a články konečně nepatří ani většina příspěvků jubilejních a nekrologů, a to právě tak jako mezi recenze nenáleží pouhé referáty a anotace. Bude-li třeba, recenzi uveřejním.

S netajenou radostí musím vyvrátit to, co Frolcová učinila pointou své polemiky: prý jsem se ve své bibliografii nepřihlásil k tomu, že jsem se s Frolcem podílel na projektu Ministerstva kultury Lidová kultura v současném kulturním životě (1976). Když se totiž rozhodla poučovat mne o tom, že Frolcovu úvodní studii k projektu Záko-

nitosti působení pokrokových tradic lidové kultury v rozvinuté socialistické společnosti z roku 1987 (popsanou i pod tímto titulem a se signaturou 4-928.007 ve jmenném katalogu Moravské zemské knihovny) citovala pod vlastním názvem studie, nemělo jí ujít, že moje příspěvky Tradiční lidové umění výtvarné - Současná výtvarná aktivita a Lidový výtvarný vkus jsou podle stejné zásady uvedeny v mé personální bibliografii pod č. 257 a rozhodně nebylo žádných důvodů je zatajovat, hlavně ze stejných příčin jak to činila Frolcová.

Zkrátka a dobře - každý z nás musí nést jednu provždy plnou odpovědnost za to, co napsal a pod co se podepsal. Žádné výmluvy neplatí.

Richard Jeřábek

SEZNAM KNIH A ČASOPISŮ Z MEZINÁRODNÍ VÝMĚNY PUBLIKACÍ ÚSTAVU LIDOVÉ KULTURY VE STRÁŽNICI ZA ROK 1995

BULHARSKO

Sofija

Bálgarska etnografija, godina V, 1994, kn. 1,2, Sofija 1994
Bálgarski folklor XX, 1994, 1 - 6, Sofija 1994

DÁNSKO

København

Folk og kultur, Årbog for dansk, Etnologi og folkemindevidenskab 1995, København 1995
Meddelelser til medlemmeme af foreningen danmarks folkeminder, 1995, Nr. 1, 2, København 1995

FINSKO

Helsinki

Leiwo, Martti: Neapolitana, A Study of Population and Language in Graeco-Roman Naples, Commentationes Humanarum Litterarum 102 1994, Helsinki 1994

Chydenius, Johan: The Spirituality of Fénelon in his Latin Writings 1700 - 1712, Commentationes Humanarum Litterarum 103 1995, Helsinki 1995

Acta colloquii epigraphici Latini, Helsingiae 3. - 6. sept. 1991 habiti, Commentationes Humanarum Litterarum 104 1995, Helsinki 1995

Everyday life and ethnicity - Urban families in Loviisa and Vori 1988 - 1991, Studia Fennica - Ethnologica 2, Helsinki 1994

Encountering ethnicities - Ethnological aspects on ethnicity, identity and migration, Studia Fennica - Ethnologica 3, Helsinki 1995

Songs beyond the Kalevala, Studia Fennica - Folkloristica - 2, Helsinki 1994

Kuusi, Matti: Mind and form in folklore, Studia Fennica - Folkloristica - 3, Helsinki 1994

Turku (Åbo)

Budkavlén, Årgång 73, 1994, Åbo 1995

FRANCIE

Carcassonne

Hésiode, Cahiers d'ethnologie méditerranéenne: 1 - Au miroir des revues (Ethnologie de l'Europe du Sud), Carcassonne 1991; 2 - La mort difficile, Carcassonne 1994

HOLANDSKO

Arnhem

Führer Niederländisches Freilichtmuseum Arnhem, Arnhem 1993
Privatisation and commercialisation of open air museums: opportunity or threat?, Arnhem 1993

CHORVATSKO

Osijek

Gaćina, Sonja: Slavonija na starim zemljopisnim kartama (Kartografske zbirke Muzeja Slavonije), Osijek 1995
Göricke-Lukić, Hermine: Medalje i plakete iz zbirke Muzeja Slavonije Osijek 15. - 20. stoljeće, katalog izložbe, Muzej Slavonije, Osijek 1993
Ivanković, Grgur Marko: Secesijski duh u arhitekturi i životu Osijeka, katalog izložbe, Muzej Slavonije, Osijek 1994
Osječki zbornik, 1991, XXL, Osijek 1991

Zagreb

Narodna umjetnost, Vol. 32, No. 1, Zagreb 1995

KANADA

Burnaby

Slovak Heritage Live, Volume 3, No. 1 -4, 1995, Burnaby (British Columbia) 1995

MAĐARSKO

Budapest

A Debreceni Déri Múzeum évkönyve, 1991, Debrecen 1993; 1992 - 1993, Debrecen 1994
Csángók a XX. században, Néprajzi Közlemények XXXIII., Budapest 1994
Néprajzi Értesítő, A Néprajzi Múzeum Évkönyve, LXXVL, 1994, Budapest 1994

Szentendre

Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére I., Studia Comitatus 23, Szentendre 1994; II., Studia Comitatus 24, Szentendre 1994

NĚMECKO

Bautzen (Budyšin)

Lětopis, Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur, 1-2, Gesamtband 42 (4), Jahrgang 1995, Bautzen 1995

Bonn

Jahrbuch für Volksliedforschung, 39. Jahrgang, 1994, Berlin 1994

Bremen

Mitteilungen, Verein für Niedersächsisches Volkstum e.V. Bremen, Bremer Heimatbund, 71. Jahrgang, Heft 135, 136, Bremen 1995

Münster

Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde, 39. Jahrgang, 1994, Bonn und Münster 1994

POLSKO

Białystok

Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska nr. 6, Białystok 1992; nr. 7, Białystok 1993; nr. 8, Białystok 1994; nr. 9, Białystok 1995;

Kraków

Opuscula musealia, Zeszyt 7, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCXLIX, Kraków 1994
Prace Etnograficzne, Volume 33 (Przymus i przemoc), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCXL, Kraków 1994

Łódź

Królikowska, Elżbieta - *Woźniak, Alicja*: Tkackie obrazy, Łódź 1995

Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna, Nr. 1 - 29: 1957 - 1990, Bibliografia, Łódź 1994

Poznań

Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski, Tom VIII - Dom - Zagroda, Poznań 1994

Kolberg, Oskar: Informator wydawniczy, Poznań 1991

Warszawa

Etnografia Polska, XXXVIII, Zeszyt 1 - 2, Warszawa 1994

Wrocław

Dynak, Władysław: Łowy, łowcy i zwierzyna w przysłowiach polskich, Wrocław 1993

Kultura ludowa sercem Śląska, Wrocław 1988

LUD, Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Tom LXXVI, za rok 1993, Poznań - Warszawa - Wrocław 1993; Tom LXXVII, za rok 1994, Poznań - Warszawa - Wrocław 1994

Sala Muzyczna Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993
Seweryn, Tadeusz: Strój Krakowiaków wschodnich, Atlas polskich strojów ludowych, Wrocław 1991
Wężowicz-Ziółkowska, Dobrosława: Miłość ludowa, Wzory miłości wieśniaczej w polskiej pieśni ludowej XVIII - XX wieku, Wrocław 1991

RAKOUSKO

Graz

Komm spiel mit mir (Holz und Plastik in Kinderhand) - Begleitheft zur gleichnamigen Ausstellung in der Abteilung für Volkskunde des Landesmuseums Joanneum, Graz 1990

Trautenfels

Bewährtes bewahren - neues Gestalten, Festschrift für Viktor Herbert Pöttler, Trautenfels 1994

RUMUNSKO

Timișoara

Dicționarul toponimic al Banatului, Vol. VII, O, Timișoara 1994
Studii de istorie a Banatului XVI (1992), Timișoara 1993

RUSKO

Moskva

Ethnografičeskoe obozrenije, 1994, No 1 - 6, Moskva 1994; 1995, No 1 - 6, Moskva 1995

SLOVENSKO

Košice

Historica Carpatica 23-24/1992-1993, Zborník Východoslovenského múzea v Košiciach, séria C - História, Košice 1994

SLOVINSKO

Ljubljana

Etnolog, Glasnik Slovenskega etnografskega muzeja, 4 (55), Ljubljana 1994
Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 35, 1995, 1 - 3, Ljubljana 1995

Škofja Loka

Loški razgledi, 41 - 1994, Škofja Loka 1994
Loški razgledi, Doneski 1 - Prenova starega mestnega jedra Škofje Loke (Gradivo), Škofja Loka 1988;

Doneski 2 - *Pavle Blaznik*: O cenih na Slovenskem, Škofja Loka 1994; Doneski 3 - Sto let električne razsvetljave v Škofji Loki, Škofja Loka 1994

SRBSKO

Beograd

Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 54 - 55, Beograd 1991; 56, Beograd 1992; 57, Beograd 1993

Novi Sad

Preslica - Alat i simbol, katalog, Novi Sad 1994
Rad vojvodjanskih muzeja 35, Novi Sad 1993

ŠVÝCARSKO

Basel

Matt, Katharina Eder: Wie sie sich betten - eine Ausstellung zur Kulturgeschichte des Schlafens, Basel 1994

UKRAJINA

Kyjiv

Narodna tvorčist' ta etnografija, 1994, 1 - 6, Kyjiv 1994; 1995, 1 - 6, Kyjiv 1995

USA

Pittsburgh

Ethnology, An International Journal of Cultural and Social Anthropology, 1995, Vol. 34, Nr. 1-4, Pittsburgh 1995

Rochester NY

Morava Krasna, A Moravian Heritage Newsletter, Vol. 2, 1995, Visalia CA 1995

Washington

Houchins, Chang-su: Artifacts of Diplomacy: Smithsonian Collections from Commodore Matthew Perry's Japan Expedition (1853-1854), Smithsonian Contributions to Anthropology, Number 37, Washington 1995

VELKÁ BRITÁNIE (Severní Irsko)

Hollywood

Ulster Folklife, Volume 41, Hollywood-Co. Down 1995

Sestavila Věra Zezulová

Résumé

The first number of "Národopisná revue" magazine in the year 1996 is focused on issues concerning an outstanding ethnographic region of Moravia, the Hanácké Slovácko. As its name reveals, the region lies on the borders of Moravian Slovakia and Haná.

Influences from both sides merge in this region. Richard Jeřábek in his study classifies basic terms as Hanácké Slovácko (the region) and Hanáčtí Slováci (its inhabitants). Martina Pavlicová examines personalities who have influenced the cultural life of the region within this century. Alena Jeřábková deals with drawings of the inhabitants of the region done by the well-known Czech artist Mikoláš Aleš. Jan Trojan in his study discusses songs of Hanáčtí Slováci. Jitka Matuzsková deals with folk tales in the literary work of Marie Damborská. Hana Dvořáková brings a brief profile of Jakub Vrbas, a folklife specialist, plus an example of his work. These articles are completed by a paper by Marta Toncrová on the research of the Viennese Czechs.

The first number of this volume further contains reports from folklife festivals and seminars, evaluation of exhibitions, reviews of publications, some lesser articles, and the list of books and magazines of the international exchange of publications in Ústav lidové kultury in Strážnice in 1995.

Zusammenfassung

Die erste Nummer der Zeitschrift "Národopisná revue" (Ethnographische Revue) im Jahre 1996 konzentriert sich auf die Problematik einer der ausgeprägten ethnographischen Regionen Mährens, die Hanákische Mährische Slowakei, die - wie die Bezeichnung selbst andeutet - an der Grenze zweier ethnographischer Regionen, der Mährischen Slowakei und der Haná liegt. In ihr durchdringen einander die Einflüsse beider Regionen. Eine Grundbestimmung der Begriffe Hanákische Slowakei und Hanákischer Slowake bringt die Studie von Richard Jeřábek. Martina Pavlicová widmet ihre Aufmerksamkeit Persönlichkeiten, die im vergangenen Jahrhundert das kulturelle Leben der Region beeinflusst haben. Alena Jeřábková befaßt sich mit Zeichnungen Hanákischer Slowaken, deren Autor der bekannte tschechische Maler Mikoláš Aleš ist. Mit dem Lied der Hanákischen Slowaken setzt sich in seinem Beitrag Jan Trojan auseinander. Mit der Volkssage im literarischen Werk von Marie Damborská befaßt sich Jitka Matuzsková. Hana Dvořáková bringt ein kleines Porträt des Heimatkundlers Jakub Vrbas mit einer Probe seiner Arbeit. Diese Beiträge ergänzt der Artikel von Marta Toncrová über eine Untersuchung der Wiener Tschechen.

Zum Inhalt der ersten Nummer gehören auch Berichte über das Stattfinden von Folklorefestivals und Seminaren, Rezensionen von Ausstellungen und Publikationen, kleinere Beiträge sowie ein Verzeichnis von Büchern und Zeitschriften aus dem internationalen Publikationenaustausch des Instituts für Volkskultur in Strážnice im Jahr 1995.

Ústav lidové kultury ve Strážnici vám nabízí:

<i>V. a V. Frolcovi a J. Pajer:</i> Primáš Slávek Volavý	20,-
<i>J. Pajer:</i> Svět lidové písně	20,-
<i>J. Jančář- M. Pavlicová:</i> Lidová hudba a tanec na jevišti (Slovácko a Hradišťan)	12,-
Bibliografie prací Zd. Jelínkové	10,-
Bibliografie prací A. Václavíka	5,-
Bibliografie prací J. Gelnara	5,-
Bibliografie prací R. Jeřábka	8,-
Bibliografie prací O. Sirovátky	10,-
Bibliografie prací V. Frolce	20,-
<i>Zdenka Jelínková:</i> Lidové tance z Bystřicka a Pernštejska, díl I., II.	30,-
Videokazeta Strážnice '91 - jeden a půlhodinový sestřih pořadů 46. ročníku MFF	200,-
Videokazeta Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska: díl VIII. - Valašsko, díl I. - Západní Čechy, díl II. - Jižní Čechy (k videokazetě jsou přiložena taneční skriptá s popisy tanců)	300,-
Katalog výstavy Nástroje lidové hudby v Čechách, na Moravě a ve Slezsku	20,-
<i>D. Holý - C. Nečas:</i> Žalující píseň	50,-
Národopisná revue (do roku 1995 - 4 čísla v ročníku po 15,- Kč)	60,-
Národopisná revue (ročník 1995 - 4 čísla v ročníku po 25,- Kč)	100,-
Guberniální sbírka - sbírka 700 lidových písní z Moravy a ze Slezska z roku 1819	200,-
<i>J. Jančář:</i> Strážnická ohlédnutí (historie 50 ročníků MFF Strážnice, barevné a černobílé foto, 212 stran)	200,-

